

med hälsning från ordföranden

Första numret av Geografiska Notiser 2018 blir en hopslagning med andra numret. Ett extra tjockt nummer med mycket intressant stoff. Vi har en ny redaktör vid rodret, Anders Fridfeldt) med många intressanta idéer och samtidigt är GN:s förra redaktör, Bo Magnusson, kvar för att delge sina erfarenheter, spännande och kul! Jag ser fram emot GN:s framtida utveckling.

Årsmötet för Geografilärarnas Riksförening har ägt rum i Stockholm i mars. På mötet valdes en spännande styrelse med gamla och nya namn. Närmare presentation av årsmötet följer senare i numret. Vi står inför ett år där nya och kreativa möten kan leda till en spännande utveckling för föreningen.

En ny möjlighet som är värd att lyfta extra tydligt är GR:s nya satsning på stipendium för geografilärare. Lärare i geografi

kommer redan i år kunna ansöka om stipendium för att utveckla och bedriva sin undervisning i geografi. Mer information om detta kommer inom kort. Håll utkik på vår hemsida.

Jag ser också fram emot ett år med geografdagarna. Förra gången (2016) var det i Stockholm. Denna gången kommer konferensen vara i Karlstad under hösten. Geografilärarnas Riksförening är med och stödjer konferensen och hoppas på en mycket givande tillställning för geografilärare i hela Sverige. Håll utkik efter information om detta!

Med vänlig hälsning

David Örbring

Ordförande i Geografilärarnas

Riksförening

Geografilärarnas Riksförening haft årsmöte. Protokollet från årsmötet se du nedan med reservation från ändringar i justeringen. När det gäller avgiften för studenter så behöver ytterligare beslut tas om när den nya avgiften ska börja gälla.

Protokoll

Geografilärarnas Riksförening (GR) årsmöte 2018, 17 mars kl 14:00

Plats: Stockholms universitet U10, Geohuset

Närvarande: David Örbring, Johanna Jokinen, Lotta Dessen Jankell, Anders Fridfeldt, Kerstin Dahlin, Gunilla Granath Zillén, Göran Dessen.

§ 1. Mötet öppnas av David Örbring

§ 2. Till ordförande för mötet väljs David Örbring

§ 3. Till sekreterare för mötet väljs Lotta Dessen Jankell

§ 4. Till protokolljusterare Gunilla Granath Zillén och Kerstin Dahlin

§ 5. Årsmötet godkänner kallelsen

§ 6. Årsmötet godkänner av dagordningen

§ 7. Ordförande presenterar verksamhetsberättelsen. Årsmötet godkänner efter följande justeringar verksamhetsberättelsen:

- Mening om att lärare etablerats via Facebooksidan ska omformuleras då det är oklart om det går att komma åt sidan i nuläget via Geografilärarnas Riksförbunds hemsida
- Lagt till ordet "med" i meningen *Föreningen har fortsatt arbetet "med" en Facebooksida.....*
- näst sista stycket *kontakter* justeras till *kontakt*.

§ 8. Redogörelse av den ekonomiska rapporten genomfördes av Johanna och David. Den ekonomiska rapporten godkändes, under förutsättningar att revisorerna godkänner. Styrelsen inväntar revisorernas berättelse.

§ 9. Årsmötet beviljar ansvarsfrihet för styrelsen.

§ 10. Förslag till budget presenteras och diskuteras. Styrelsen tog inga beslut.

§ 11. Till ordförande i föreningen och styrelsen valdes på ett år: David Örbring

§ 12. Till ordinarie ledamöter valdes på två år: Lotta Dessen Jankell och Johanna Jokinen

§ 13. Till ordinarie ledamöter valdes på ett år: Åsa Colliander Celik och Karin Wakeham

§ 14. Till suppleanter valdes: Kerstin Dahlin och Lars Arvidsson

§ 15. Till revisorer jämte ersättare valdes: Jan Erik Nilsson och ersättare Peter Bengtsson (revisor för Kronobergskretsen)

§ 16. Till förtroenderådet väljs sittande. David Örbring arbetar fortlöpande med arbetet som påbörjades förra året med att se över förtroenderådet.

§ 17. Till valberedning valdes Ingemar Svensson och Anders Fridfeldt.

§ 18. Förslag till fastställande av årsavgift: Ordinarie: 300:-, Pensionär: 200:-, Student: 90:-, Gruppmedlemskap: 400:-. Styrelsen får i uppdrag att se över avgifterna. Utvärdera gruppmedlemskap och besluta vid konstituerande möte om vilka avgifter som ska gälla.

§ 19. Beslut fattades om att stipendier införs på 20 000 / år. Ansvar ges till styrelsen att korrigera hur ansökan ska formuleras utifrån följande förslag: *Kartböcker och nya läromedel* tas bort som saker pengarna kan gå och i stället föreslås: *projekt tillsammans med externa aktörer, projektering och genomförande av samarbetsprojekt mellan skolor nationellt alternativt internationellt*. Förslag gavs även att flytta sista ansökningsdatum till 30 augusti. Samt att lägga till att besked ska ges till de som sökt inom två månader för att planering ska kunna genomföras inom samma läsår.

§ 21. Årsmötet är positivt till att *Geografiska Notiser* ska finnas åtkomligt i ArtikelSÖK. David Örbring undersöker vilka arbetsinsatser som kan behövas och eventuella kostnader för detta.

§ 22. Årsmötet beslutar om bidrag upp till 20 000:- som stöd till *Geografdagarna*, konferens i Karlstad. Styrelsen undersöker vilka arbetsuppgifter Geografilärarnas Riksförening ska bidra med. Årsmötet föreslår att föreningen ansvarar för antingen:

- boka in föreläsare
- boka föreläsare och anordna en workshop
- ansvara för en workshop.

Årsmötet förslög vecka 44, tisdag och onsdag.

§ 23. Årsmötet diskuterade ett svenskt deltagande och arrangemang i *The International Geography Olympiad*. Årsmötet beslutade att sammanställa en förberedande arbetsgrupp bestående av: Anders Fridfeldt som erbjöd sig att vara ordförande samt David Örbring och Lotta Dessen Jankell som erbjöd sig att delta i förberedande verksamhet.

§ 24. *Geografiska Notiser*. Anders Fridfeldt som ny redaktör berättade om sina visioner.

- Målbild är att behålla klass 1 för att bibehålla hög vetenskaplig status
- Målbild är även att lärare ska ha nytta av tidningen. I vissa delar av tidningen kan därför formen komma att bli mer populärvetenskaplig till sin karaktär och direkta tips för lärare planeras i anslutning till artiklar. Exempel gavs där SMHI skriver om EU-projektet CRESCENDO kring sårbarhet i en klimatförändrad värld, Lantmäteriet skriver om sitt uppdrag Geoskolan som de driver för att deras material ska kunna användas. SGU projekt ska också presenteras.

§ 25. David Örbring informerade årsmötet om att södra kretsen kommer att försvinna. Föreningen finns dock kvar.

§ 26. Eber Ohlsson, ansvarig för webbsidan, meddelande via mail att hjälp önskas om att scanna in *Geografiska Notiser*. Beslut om detta bordlades. David Örbring fortsätter ärendet.

§ 27. Aktiviteter 2018, diskuterades. Styrelsen ser över möjligheter att synas på olika aktiviteter under året. Jämförelser med andra föreningar inom andra ämnen görs.

§ 28. Kretsar och framtida arbete diskuterades. Följande förslag tog upp:

- Från Anders Fridfeldt på att GR ordnar en större exkursion.
- Lotta Dessen Jankell ger förslag på att genomföra en pilot för *Doing Geography*.
- David Örbring föreslår en GR app.
- Göran Dessen föreslår att utveckla en levande digital miljö för GR.
- Gunilla Granath Zillén föreslår en geografilärary-pod. GR-pod.

§ 29. Övriga ärenden fanns det inga.

§ 30. Ordförande David Örbring avslutar mötet.

Stockholm 2018-03-17

Lotta Dessen Jankell, sekreterare

Justerat

Gunilla Granath Zillén

Kerstin Dahlin

kretsar kallar

Mycket av kretsarnas verksamhet annonseras först och ibland endast på Geografilärarnas riksförenings sajt www.geografitorget.se. Via sajten går det också att prenumerera (gratis) på Geografitorgets Nyhetsbrev och på det sättet få information om de senaste uppdateringarna, kallelser till möten, föredrag, exkursioner och annat.

Södra Kretsen har lagt ner verksamheten

Idag (2018-03-15), på årsmötet, beslöt Södra Kretsen av Geografilärarnas förening, efter det att den avgående styrelsen beviljats ansvarsfrihet, att lägga ner verksamheten.

Under flera års tid har styrelsen tvingats arbeta utan att vara fulltalig och aktiviteter som anordnats har till och med tvingats ställas in för att de har lockat för få eller inga deltagare alls. Jag tror att problemet är allmänt, kanske med några undantag, och drabbar hela det som kan kallas för Föreningssverige.

Om detta beror på ökad arbetsbelastning på fältet eller är ett utslag av en tidens anda, kan vi låta vara osagt. Givet är att det för oss i Södra Kretsen inte kändes meningsfullt att försöka dra runt verksamheten ett år till.

Droppen för oss blev naturligtvis när vår engagerade och driftige ordförande Magnus Grahn blev sjuk och senare avled.

Våra kvarstående ekonomiska medel kommer att överföras till Riksföreningen och förhoppningsvis bli ett välkommet tillskott till någon Krets som kämpar vidare.

Som kuriosa kan nämnas att Södra Kretsen återuppstod 9 maj 1990 med Ingvar Andersson, Ulf Erlandsson, Solveig Mårtensson och andra idésprutor och engagerade och drivande personer, efter flera års Törnrosasömn.

Under årens lopp har många arrangemang anordnats till stor glädje för deltagare och arrangörer. Inte minst kan Geografidagar x flera nämnas, samt naturligtvis alla de resor som företagits.

Jag vill i det sammanhanget speciellt nämna de som Magnus Grahn och Lena Eskilsson stått bakom, som Mön, Manchester, Tanzania och nu senast Berlin. Södra Kretsen får nu leva vidare i vårt minne.

Styrelsen/Bengt Nilvén.

notiser

Välkommen till Geografdagarna 2018

Karlstads Universitet 30–31 okt

Notera i din kalender och planera för deltagande

Tema: Geografiska framtider

Målgrupp: Geografilärare på alla nivåer – från förskola till högskola/universitet

Arrangörer: Karlstads universitet i sam-

arbete med Geografilärarnas förening och Nationalkommittén för geografi.

Program: <https://www.kau.se/geografi/geografagarna-30-31-oktober-2018>

iGeo – the International Geography Olympiad

Den internationella geografiolympiaden är en tävling för 16–19 åringar över hela världen i geografikunskaper. Ungdomarna ska representera olika länder. För att ett land ska vara med krävs en egen nationell tävling där vinnarna sedan får åka på den internationella olympiaden – fyra vinnare får åka. Geografilärarnas Riksförening är intresserade av att starta en svensk uttagning till och medverka i iGeo och undersöker nu dessa möjligheter.

Den internationella tävlingen utgörs av fyra–fem dagars tävlande genom att göra olika test i geografi. Varje land har också en vuxen lagledare som följer med de tävlande ungdomarna. Tävlingen sker på det engelska språket och flyttar runt till olika platser i världen. Detta året är det Quebec City i Kanada.

På webbsidan för olympiaden finns målen för tävlingen. De handlar bland annat om att stimulera intresset för geografiämnet, lyfta fram betydelsen av kunskaper i geografi samt organisera så att ungdomar runt om i världen kan mötas och utbyta erfarenheter.

Här hittar du webbsidan: <http://www.geoolympiad.org/>

Låter det intressant? Vill du vara med?

Hör av dig till Anders Fridfeldt eller David Örbring

anders.fridfeldt@natgeo.su.se
david.orbring@gmail.com

Mvh
David Örbring
Ordförande i Geografilärarnas Riksförening

IGU-CGE – Commission of Geography Education

Internationell plattform för undervisning och forskning i geografi.

Finns nu på Facebook: <https://www.facebook.com/igucge/>

Webbsida: <http://www.igu-cge.org/index.htm>

Facebook

Geografilärarnas Riksförening finns på Facebook och Twitter

Facebookgrupp: Geografilärarnas Riksförening

Twitter: Geografilärare

---

kontakt kretsarnas styrelser

Fullständiga uppgifter om kretsarna, deras styrelser och verksamhet finns på www.geografitorget.se

Stockholmskretsen och Östra kretsen

Kontakt: Karin Wakeham, Tel: 0704-36 62 38
Mejl: karinwakeham@hotmail.com

Vänerkretsen

Ordförande: Henrik Sahlin
Sekreterare och kassör: Ann Engström Åberg,
Hjortronstigen 2, 695 30 Laxå,
tel: 0584-124 23, 072 214 07 16
mejl: ann.engstrom-ahberg@telia.com

Västra kretsen

Ordförande: Anneli Andersson-Berg (Katrinelundsgymnasiet), Haga Nygata 29 A, 413 01 Göteborg, tel: 031-13 39 96, 0704 156085, anneli.andersson.berg@educ.goteborg.se

Kronobergskretsen

Ordförande: Lars Arvidsson
e-post: lar@utb.vaxjo.se
mobil 070-8141341

redaktörens notiser

Det är en spännande utmaning att ta över ansvaret som huvudredaktör för Geografiska Notiser (GN) efter Bo Magnusson. Jag är helt övertygat om att det finns ett behov av en tryckt papperstidning i dagens digitala informationsbrus. Särskilt en nischad tidskrift som vänder sig till personer intresserad av geografiämnet av idag och en självklar och viktig målgrupp läsare är lärare som undervisar i geografi. GN ska söka vara en dynamisk inspirationskälla för geografilärare med artiklar som beskriver och exemplifierar olika geografiska praktiker i skolans alla nivåer. Vidare ska GN spegla geografisk ämnes- och ämnesdidaktisk forskning av idag – vilka frågor ställs idag och varför ...? Detta nummer av GN har fått tema ”Doing Geography” med artiklar som behandlar olika tillämpningar av geografiämnet. Här finns artiklar från SMHI och Lantmäteriet som beskriver deras respektive utvecklingsprojekt kring att göra sina geodatabaser allmänt tillgängliga och tillämpbara i skolans undervisning. Vidare finns en artikel om fältstudier i geografi från Geografiprogrammet vid Göteborgs universitet med exempel på fältkurs

i Uganda. Artikeln har en gedigen och intressant teoretisk genomgång av fältkursers genomförande och om deltagarnas lärande. Teoridelen kan anpassas och transformeras till skolans fältstudier, om hur de bör planeras och läggas upp, om syfte och lärandemål etc. Och konkret kan Lantmäteriets och SMHI:s skolprojekt med fördel tjäna som inspiration och hjälp till geografilärares egna fältstudier i närområdet för skolan. Lotta Dessen Jankells reflektioner från konferensen i England med Geographical Association och temat ”Real World Geography” väcker många spännande tankar. Särskilt kring geografins roll i dagens och framtidens allt mer föränderliga och komplexa värld. Som centralt för ämnet av idag lyfts fram *en undersökande undervisning* där geografier använder de speciella geografiska perspektiven och ifrågasätter, problematiserar och analyserar en värld som ändrar sig snabbt – Doing Geography! Hälsning med förhoppning om intressant och givande läsning,

Anders Fridfeldt
Huvudredaktör och ansvarig utgivare

Integrerad geografisk fältkurs

– ett viktigt verktyg i utbildningen

Introduktion

Fältmoment har sedan lång tid varit viktiga inslag inom geografiämnet och det finns en stor insikt om den starka kopplingen mellan geografistudier och fältbaserad inläring och de många pedagogiska fördelar som fältmoment har (t ex Glass 2015, Hope 2009, Kent *et al.* 1997, McMorran 2015). Fältkurser anses påtagligt underlätta, men också stärka och fördjupa, studenters lärande, inte minst gällande erfarenheter av platser, metodologisk träning, samt delaktighet för att ta till sig mjukare och tyst kunskap om själva ämnet och vad arbete inom geografiämnet kan innebära (Glass 2015). Ur ett svenskt perspektiv, där geografiämnet vid de flesta universitet och högskolor är delat mellan natur- och samhällsvetenskap, kan integrerade fältmoment utgöra oerhört viktiga inslag i geografikutbildningen då geografiska teman vävs samman i mer tvärvetenskapliga angreppssätt (Lemmons 2015).

I en tid av globalisering med globala flöden av information, varor, kapital och människor har det blivit viktigt att internationalisera utbildningen vid universiteten, så även i Sverige. Inom geografiämnet mer allmänt har därför fältkurser till andra länder blivit ett allt starkare önskat inslag (se Glass 2015, McMorran 2015), inkluderat fältkurser till utvecklingsländer som ett inslag för ökad förståelse för globala frågor, global diversitet och ojämn utveckling (Patel 2015, Robson 2002).

Syftet med denna uppsats är att lyfta fram erfarenheter av en kortare integrerad fältkurs i ämnet geografi vid Göteborgs universitet. Vi önskar främst lyfta fram vikten av att integrera natur- och samhällsvetenskapliga perspektiv och angreppssätt, men också betydelsen av en integrerad geografisk fältkurs till ett utomeuropeiskt land. Uppsatsen bygger på författarnas egna, fleråriga erfarenheter från en fältkurs till Uganda inom Geografiprogrammet vid Göteborgs universitet. Fältkursen har genomförts på programmets femte termin varje hösttermin sedan 2009. En av författarna var delaktig i utvecklingen av fältkursen och som kursledare sedan starten 2009 till och med hösten 2015. Den andre författaren var delaktig som kursledare från 2011 till och med hösten 2015. Båda författarna har lång fälterfarenhet från liknande kontexter i östra och södra Afrika.

Fältstudier i geografiämnet

Det råder stor samsyn kring att fältstudier, i kombination med andra undervisningsformer, är viktiga och värdefulla inslag i utbildningen inom geografiämnet (Boyle *et al.* 2007, Glass 2015, Hope 2009, Kent *et al.* 1997, McMorran 2015, Robson 2002). Stroka (2016) och Törnqvist (2012) betonar särskilt betydelsen av fältstudier inom lärarutbildningen i geografi. Fältstudier kan dock se väldigt olika

ut och en viktig aspekt i sammanhanget är tiden i fält. Fältmoment, som kan genomföras både 'på hemmaplan' och internationellt, kan vara exkursioner vilka ofta innebär kortare besök och nedslag på olika platser, fältkurser som oftast är över lite längre tid, eller fältarbeten som oftast innebär ännu längre vistelser i fält med fokus på datainsamling. Ju längre tidsperiod som tillbringas i fält, desto större möjligheter att utveckla personliga relationer till och fördjupade erfarenheter av platser, människor och företeelser. Tidsaspekten är betydelsefull för möjligheten att genomföra fältmoment i utbildningen av både praktiska och kostnadsmässiga skäl. Därtill finns en problematik i internationella resors negativa miljöpåverkan, vilket blir en utmaning för internationaliseringen av utbildningens fältmoment samt för behovet att belysa geografisk, ekonomisk och social diversitet (Glass 2015, McMorran 2015).

I litteraturen vi tagit del av är det tydligt att fältstudier och fältarbete uppfattas ha flera pedagogiska fördelar. Hope (2009) betonar dock att olika studenter hanterar mötet med praktiken och den komplexa verkligheten på olika sätt, varför erfarenheterna av fältmoment kan ta sig olika uttryck för olika individer (se även Simm & Marvell 2015). Nedan fokuseras varför fältmoment i utbildningen anses vara så värdefulla utifrån två sammanlänkade teman som tydligt lyfts fram i litteraturen: direkta möten och personliga erfarenheter *in situ*, samt hur fältstudier förstärker aktiv och fördjupad inläring.

Fältvistelsers mycket speciella inslag av att vara 'mitt i verkligheten', *in situ*, involverar 'hela personen' både fysiskt och emotionellt. Alla de sinnes- och känslor-

intryck detta innebär, förstärker upplevelsorna och skapar en fördjupad förståelse för olika platser, en 'sense of place'. Dessa *in situ* upplevelser anses leda till affektiv respons och engagemang hos studenter för de frågor som berörs, vilket fördjupar deras förståelse och inläring. Fältmoment anses därför i hög grad leda till både aktiv och fördjupad inläring (Boyle *et al.* 2007, Hope 2009, Jonasson 2011, Simm & Marvell 2015).

Vad som specifikt lyfts fram som värdefullt är fältmomentens specifika 'learning mode', det vill säga mer engagerande former av lärande genom att emotionella dimensioner länkas samman med lärandeprocesser. Fältstudier ger studenter möjligheter till självständig problemlösning och ett aktivt lärande. Den direkta upplevelsen av platser och miljöer *in situ* möjliggör kopplingar mellan teori och praktik. Genom att kunna se, känna och uppleva de teoretiska frågor som studerats i ett verkligt, praktiskt sammanhang, fördjupas och utvecklas förståelsen av kunskap från klassrummet, något som kopplas samman med att fältmoment gör studenter och elever mer motiverade (Boyle *et al.* 2007, Hope 2009, Jonasson 2011, Kent *et al.* 1997, McMorran 2015, Robson 2002, Stroka 2016).

En annan aspekt av fältmoment i undervisningen som lyfts fram är den gruppdynamik som finns i inlärningsprocessen. De positiva dimensionerna berör möjligheten att dela och kunna reflektera över erfarenheterna i fält med kurskamraterna (Jonasson 2011), samt att kunna samarbeta med kurskamraterna under längre tid, men också att hinna umgås (Boyle *et al.* 2007). Å andra sidan kan dynamiken inom en stu-

dentgrupp leda till att studenter håller sig till gruppen och inte gör aktiviteter eller tar kontakter på egen hand (Glass 2015). Lemmons (2015) betonar att ju mindre studentgruppen är och ju längre tid studenterna tillbringar i fält, desto större möjlighet att de utforskar platser och skaffar sig erfarenheter på egen hand.

En viktig dimension av internationella fältkurser är möjligheten att uppleva den främmande kulturen och vardagen på närmare håll genom möten och samtal med människor, något som förstärks genom längre vistelser i fält. När studenter vistas i fält under en längre tidsperiod medför detta många informella möten som ligger utanför och inte räknas med i studieplanen. Ofta fungerar dessa möten bäst i mindre grupper då studenterna har egen tid att utforska platser och skapa egna möten (Lemmons 2015, Patel 2015, Robson 2002, Simm & Marvell 2015, Törnqvist 2012). Newhouse (2012) betonar betydelsen av att gå till fots, vilket tar tid. Fotgängarens långsamma takt ger möjligheter till möten och samtal längs vägen, något som berikar både upplevelsen och studierna i fält.

Erfarenheter från en fältkurs till Uganda

Fältkursen inom Geografiprogrammet vid Göteborgs universitet är inplacerad på programmets femte termin. När kursen utvecklades för ca 10 år sedan fanns det två huvudsyften: att lyfta fram geografiamnens sammanhängande natur- och samhällsvetenskapliga delar genom en integrerad fältkurs, samt att fältkursen skulle innehålla ett metodologiskt inslag. Där-

till fanns en önskan om internationalisering med fokus på geografisk diversitet, varför fältkursen kom att utvecklas för ett afrikanskt sammanhang. En faktor bakom detta var lärarnas tidigare erfarenheter av fältkurser till afrikanska länder, både som lärare och studenter.

Till och med höstterminen 2015 omfattade fältkursen till Uganda 7,5hp, vilket begränsade delkursen i tid till 4,5 veckor, varav 2,5 veckor tillbringades i Uganda. Antalet studenter har varierat över åren, men vanligen legat mellan 15–24 studenter. Under perioden i fält har studenter och lärare bott på samma boenden, vilket lett till kontinuerligt umgänge och givit möjligheter för samtal och diskussioner utöver de schemalagda aktiviteterna.

Som ansvariga lärare för fältkursen till Uganda under åren 2009/11 – 2015 har vi haft stor nytta av våra egna erfarenheter av fältstudier i våra respektive utbildningar. Mer konkret har bägge författarna som studenter deltagit i fältkurser i utvecklingsstudier till Kenya respektive Zimbabwe (se Närman 1988). Under senare skeden av studierna genomfördes Minor Field Studies i Tanzania respektive Malawi för insamlande av data för kandidatuppsatser. Fältmoment i studierna och de erfarenheter dessa bidragit med har varit en avgörande källa till inspiration för författarna till fortsatta studier som doktorander i kultur- respektive naturgeografi, och även senare forskning i fält.

Enligt Kent *et al.* (1997) kan alla aktiviteter under ett fältmoment ur ett studentperspektiv placeras någonstans längs två axlar: mellan observation och deltagande, och mellan beroende och självständighet. Dock innehåller ofta fältkurser olika kom-

binationer av aktiviteter längs dessa två axlar. Vidare förespråkar Kent *et al.* en undervisning i fält som är studentcentrerad och där lärarens roll blir mer som handledare, vilket de menar ger mer engagerade och motiverade studenter.

Förberedelser

Delkursen *Fältkurs till Uganda* har inletts med förberedelser i form av en bred, allmän kunskap om regionen och landet, dels i form av föreläsningar och dels genom eget arbete. För det egna arbetet har studenterna, i grupper om två, fått välja ett tematiskt område (till exempel klimat, jordar, befolkning, jordbruk) kring vilket de fördjupat sin inläsning om landet. På så vis har studentgruppen fått med sig en bred men också fördjupad kunskap om landet inom de tematiska områdena. Själva presentationen av de förberedande studierna har gjorts på plats i Uganda. Förberedelserna har även inkluderat tre träffar med studenterna under höstterminen för information och frågor av praktisk karaktär, såsom resrutt, kostnader, kontakter, samt hälsoinformation av en erfaren professor i global hälsa.

Introduktion till fältet – Kampala med omnejd

Den första veckan i Uganda har tillbringats i Kampala med ett ganska blandat program. Som en introduktion till fältet har presentationerna av förberedelsearbetet gjorts under två dagars seminarier på plats. Under dessa dagar har seminarierna varvats med studenternas egna 'själv-guidade' vandringar i Kampala, vilket lett till fördjupade

diskussioner under seminarierna då studenterna kunnat referera till saker de själva sett och upplevt på plats, såsom landformer och urbana frågor i en afrikansk storstad. De 'själv-guidade' vandringarna är inspirerade av våra egna erfarenheter i samband med fältkurser under studietiden. Innan själva vandringen har kursledarna hållit en genomgång och introduktion till övningen med hela studentgruppen samlad. Kartor över staden har delats ut till varje grupp, som de själva format, om 4–5 studenter. Grupperna har fått välja hur de tar sig till de områden i staden de själva valt att utforska närmare. Väl i det valda området ska de vandra runt och fokusera på frågor som 'hur ser det ut här?' och 'varför ser det ut som det gör just här?'. Grupperna har genomfört övningen under två på varandra följande halvdagar, då de ska ha besökt två olika områden. Som avslutning på övningen har grupperna presenterat sina vandringar och besök för varandra, då studenterna reflekterat kring och diskuterat hur de upplevt vandringarna och vilka utmärkande drag de sett i respektive område de har besökt. Diskussionerna har ofta handlat om de stora skillnader som de sett mellan olika områden, samt om nyanser av staden och det urbana.

Under vistelsen i Kampala har gruppen varje år fått göra ett besök på den Svenska Ambassaden då en representant för Ambassaden presenterat Sveriges bistånd till, och arbetet i, Uganda. Som ett komplement till besöket på Ambassaden har vi också alla år besökt en svensk enskild organisation som arbetat många år i landet. Organisationen har under alla år vi besökt dem enbart haft ugandisk personal som presenterat det arbete de bedriver och dis-

kuterat landets utveckling med studenterna i mer allmänna termer. Dessa besök har varit väldigt uppskattade som en allmän introduktion till landet, tillfällen då studenterna också kunnat återknyta till de olika tematiska områden de fördjupat sig inom under förberedelsearbetet.

Under fältkursens första vecka har vi genomfört en dagstur med hyrd buss österut till staden Jinja och Nilens källa. Under resan – med inlägg från kursledare och lokala guider vi haft med oss – ska studenterna observera landskapet vi passerar genom. På vägen har vi gjort ett stopp ungefär halvvägs för en vandring in i ett skyddat område med ursprunglig skog, där det finns ett antal latent och pågående landkonflikter: en är lokalbefolkningens försörjningsbehov i form av att skogen huggs ner för träkolstillverkning, eller röjs för jordbruksmark. En annan konflikt härrör från landbehov för den näraliggande sockerindustrin, som i huvudsak ägs av ugandier av asiatiskt ursprung. Under skogsvandringen har studenterna också fått en mängd information om vad olika växter och träd använts till inom den lokala medicinska traditionen. I Jinja har studenterna haft möjlighet till en kort stunds egen utforskning av de centrala delarna av staden, innan vi besökt vad som sägs vara Nilens källa precis utanför Jinja. Under hela dagsturen har det funnits möjligheter att återkoppla till studenternas förberedelseuppgifter för fördjupad kunskap och förståelse för vad de sett och upplevt.

Vissa år har vi under den första veckan i Kampala haft möjlighet att göra något extraordinära gemensamma aktiviteter. Under två år har Uganda spelat VM-kval i fotboll på hemmaplan när vi varit i Kam-

pala, en aktivitet som nästan alla studenterna valt att följa med på. Det har varit något alldeles extra att delta i folkfesten runt matcherna och i det glädjekaos som följt på varje mål som Ugandas lag gjort.

Introduktion till fältet – västra Uganda

Efter den första veckan i Kampala, har vi rest med lokal buss under ca 5 timmar genom landskapet västerut till Fort Portal, en liten stad vid foten av Rwenzoribergen. Under resan har studenterna gjort egna observationer längs vägen av hur landskapet förändras, hur odlingarna ser ut, och av de mindre orter vi rest igenom. Väl i Fort Portal har studentgruppen varit fri att på egen hand vandra runt och observera hur det ser ut. Under vistelsen i Fort Portal har vi återkommit till en diskussion om vad studenterna sett längs resvägen, samt vad de sett och upplevt under sina vandringar runt i Fort Portal, som är en betydligt mindre stad än Kampala.

Under två dagar i Fort Portal har en lokal samarbetspartner arrangerat studiebesök och utflykter. I dessa har ingått ett besök och vandring i ett våtmarksområde där det finns motsättningar om landnyttjandet. Området ligger i nära anslutning till Kibaale National Forest med stora naturvärden, och insprängt finns en mängd teplantager, vilka påverkar hela landskapet i den högt belägna regionen (se Figur 1). De många små tefabrikerna behöver en stor mängd ved varför det finns ett intresse av att plantera Eukalyptus i våtmarkerna, medan andra lokala intressen vill behålla våtmarkerna för att bevara det rika fågellivet och den lokala faunan. Även ett besök

Figur 1. Vandring genom teodling öster om Fort Portal. Foto: Margareta Espling 2012.

på en tefabrik har ingått, där studenterna fått följa hela produktionslinjen från de nyligen plockade tebladen till det förpackade svarta teet.

De två andra studiebesöken har haft fokus på landsbygdsutveckling i regionen. Det ena besöket har varit hos en lokal administration där vi träffat en kommunordförande (sub-county chairperson) för att få lära mer om vilken roll den lokala administrationen har, samt vilka utmaningar som finns i det lokala administrativa arbetet. Det andra besöket har varit hos en liten, lokal forskningsorganisation som arbetar med att stödja bönderna på landsbygden att utveckla sina verksamheter. Presentationerna där har fokuserat på människors försörjning och vardagsliv i regionen och de utmaningar som många människor har i vardagen. Studiebesöken har varit en mycket bra förberedelse inför den avslutande vistelsen på landsbygden. Vid

ett par tillfällen har dessutom några av studenterna på eget initiativ besökt ett barnhem i Fort Portal.

Vistelsen på landsbygden

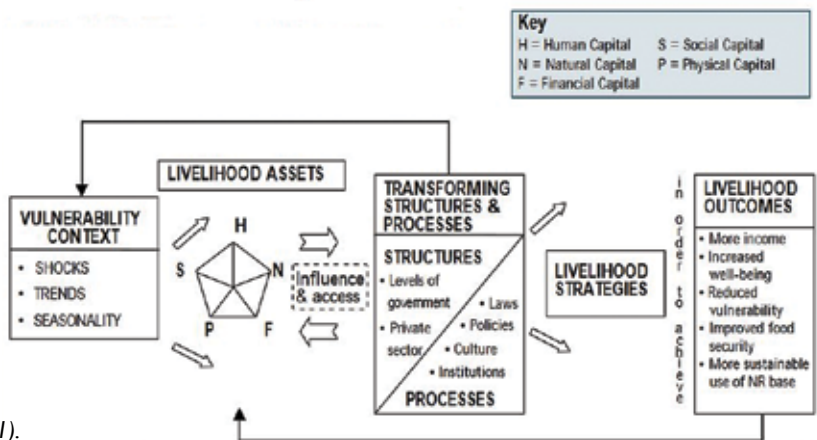
Den avslutande delen av fältkursen har genomförts under en period om fem dagar på landsbygden i ett område med många naturgeografiska värden. Det är ett område sydost om Fort Portal med ett stort antal kratersjöar som kallas Crater Lakes area (se Figur 2). På landsbygden har hela gruppen bott i enkla bungalows för turister alldeles invid en kratersjö. Boendet på landsbygden är mycket enkelt, utan elektricitet, men med en generator som körts igång på kvällarna så att gruppen kunnat äta middag och umgås i lampsken, samt kunnat ladda sina kamera- och mobilbatterier. Vistelsen på landsbygden är organiserad av en lokal samarbetspartner och

Figur 2. Kratersjö SO om Fort Portal. Foto: Staffan Rosell 2012.

har inkluderat ett team som skött boende och mathållning åt gruppen, samt ett antal fältguider som också agerat tolkar åt studenterna. Under ankomstdagen har kursledarna hållit en introduktion till uppgiften som studenterna ska genomföra under vistelsen på landsbygden, samt gjort en kortare genomgång av GPS:er och andra enk-

lare hjälpmedel som studenterna har haft möjlighet att använda för sina uppgifter. Uppgiften har bestått i att studenterna formar grupper om 2–3 personer (beroende på antal kursdeltagare). Samtliga grupper har haft samma utgångspunkt för uppgiften som tagits i modellen för ett 'Livelihoods Framework' (se Figur 3). Utifrån

Figur 3. Livelihoods Framework. (Källa: DFID 1999: 1).

Figur 4. Besök hos ett hushåll. Foto: Staffan Rosell 2014.

denna modell har grupperna själva fått formulera vad mer exakt de vill studera, de frågeställningar de tänker sig, och med vilka metoder de vill ta sig an uppgiften. Kursledarna har diskuterat med gruppdeltagarna hur de vill lägga upp sin uppgift och hur de kan gå tillväga för att ta reda på information om det problemområde som intresserar dem.

Under de första en och en halv dagarna, som varit under en helg, har grupperna själva fått lägga upp sina förberedelser. Samtidigt har fältguiderna funnits tillgängliga för informativa vandringar i det fantastiskt vackra jordbrukslandskapet runt kratersjöarna. Alldeles intill boendet finns ett mindre område med ursprunglig skog där det bland annat finns fyra arter apor och en mängd olika fågelarter. Gruppen har verkligen bott mitt i naturen – med allt vad det

innebär. Vi har också varje år besökt en lokal gudstjänst, vilket det varit helt frivilligt att delta i. I relation till befolkningen i lokalsamhället har detta varit ett bra tillfälle att annonsera att studentgruppen finns i området under några dagar. Eftersom en grupp främlingar finns i lokalen har en kursledare fått introducera gruppen och vad vi gör där, och därefter har alla närvarande i gruppen fått tala om vad de heter.

För gruppuppgiften i fält har studenterna format sina egna fältstudier kring frågor som intresserar dem, men med utgångspunkt i ett 'Livelihoods Framework'. Denna utgångspunkt ger en direkt koppling mellan natur- och kulturgeografiska aspekter i arbetena som får ett holistiskt innehåll, även om grupperna kan välja att fördjupa någon del mer. Fokus ska dock vara på människors försörjning och lev-

nadsförhållanden. Studenterna har genomfört gruppuppgiften genom att besöka ett eller ett par hushåll i området för att försöka ta reda på så mycket som möjligt kring de formulerade frågeställningarna (se Figur 4). Uppgiften har genomförts under ett par dagar i fält och har avslutats med ett seminarium då samtliga grupper muntligen presenterat sina arbeten, vilket efterföljts av frågor och diskussion. Det avslutande seminariet i fält har rundats av med att studenterna fått uppgiften för den skriftliga sammanställningen, som också innehållit ett antal reflekterande frågeställningar kring fältvistelsen och uppgiften. Med detta seminarium har också den egentliga fältkursen avslutats.

Under dagarna på landsbygden har studenterna successivt tagit alltfler initiativ och på egen hand besökt 'affärer' vid det lilla torget i byn, primärskolor, den lokala sjukvårdskliniken och onsdagsmarknaden. Det har även förekommit fotbollsmatcher då geografistudenterna tillsammans med vårt lokala team mött något lag från området till bybefolkningens stora nöje.

Även om fältkursen formellt avslutats genom ovan nämnda seminarium, har under åren de flesta studenterna valt att åka på en tvådagars safari till Queen Elizabeth National Park i SV Uganda. Resan söderut från Crater Lakes area genom västra delarna av Rift Valley, går mot ett lägre liggande savannlandskap som breder ut sig mellan de två sjöarna Lake George och Lake Edward. I Queen Elizabeth National Park finns goda möjligheter att få se bland annat elefanter, antiloper, bufflar, och ibland även lejon och leopard, samt en mängd olika fågelarter.

Avslutande reflektioner

Ur ett lärarperspektiv anser vi att det varit mycket positivt att få möjlighet att arrangera en integrerad fältkurs inom geografiutbildningen, med deltagande lärare från både natur- och kulturgeografi som kunnat lyfta fram såväl natur- som samhällsvetenskapliga perspektiv och angreppssätt.

När vi relaterar aktiviteterna under den fältkurs till Uganda som vi varit kursledare för till de dimensioner av observation – deltagande, samt beroende – självständighet som diskuteras av Kent *et al.* (1997), instämmer vi i att fältkursen innehållit en kombination av aktiviteter längs dessa två axlar, dock utan att ha programplanerade aktiviteter av renodlat deltagande karaktär. Utifrån våra erfarenheter från fältkursen till Uganda skulle vi vilja lyfta fram just helhetens betydelse – att de många möten och erfarenheter studenterna gör under tiden i fält genom upplevelser med 'hela personen' ger mycket mervärde i relation till vad som finns med i en kursplan och i formella lärandemål. Precis som lyfts fram i litteraturen är det viktigt att ta hänsyn till 'den totala upplevelsen' som en fältkurs till ett annat land och en annorlunda kulturell kontext kan ge i form av en djupare förståelse såväl för ämnesrelaterade frågor, som för frågor som berör ekonomisk och social diversitet. En fältkurs under dryga två veckors tid till ett annat land med en annorlunda kulturell kontext kan involvera möten med vad som kan vara ovana och utmanande situationer. Det är mycket viktigt att kunna ta upp eventuellt utmanande och upprörande situationer och prata om dessa tillsammans med både kursledare och studiekamrater.

Som kursledare för en fältkurs instämmer vi med litteraturen att fältstudiers helhetsupplevelse är mycket värdefull för mer engagerande former av lärande, som också gör studenter mer motiverade. Den direkta upplevelsen av olika platser och miljöer möjliggör kopplingar mellan teoretiska frågor och ett verkligt sammanhang, och genom reflektion och mer aktivt lärande utvecklas och fördjupas förståelsen av den teoretiska kunskapen.

Fältkursens upplägg har betytt att studentgruppen och kursledarna har träffats kontinuerligt under dagarna både för mer formellt kursrelaterade inslag, men också för informella samtal. Under kvällstid har studentgruppen fått styra över sin tid och sina aktiviteter, även om kursledarna också hela tiden funnits på plats och emellanåt deltagit i olika sociala aktiviteter. Just beroende på de praktiska arrangemangen under fältkursen har studenter och kursledare haft en nära kontakt och det har funnits en kontinuerlig återkoppling om olika aktiviteter och upplevelser från studenterna till kursledarna under fältkursens gång. Efter avslutad fältkurs har det generella omdömet varit väldigt positivt, både vad gäller upplägget och de aktiviteter som kursen innehållit. Många studenter har lyft fram som särskilt positivt att de kommit väldigt nära människor i deras vardagsliv vid besöken hos hushållen på landsbygden. Andra har betonat att fältkursen tydliggjort 'det integrerade geografiska'. Eller som en student uttryckte det nästan ett år efter fältkursen: "jag tyckte först att det verkade ganska slapt, men jag har aldrig lärt mig så mycket under en kurs".

Vad anser vi då själva, vad fungerade bra och engagerande, och vad skulle vi velat gjort annorlunda? I det stora hela har fältkurserna fungerat bra varje år, såväl praktiskt som kunskapsmässigt utvecklande. Å ena sidan har funnits kursledarnas motivation att driva denna integrerade fältkurs, och å andra sidan har funnits studenternas positiva anspänning och engagemang inför fältkursen. Dock blir varje fältkurs olik de andra, eftersom studentgruppen varje år är ny. Gruppdynamiken i varje studentgrupp är unik och tillsammans återskapar vi fältkursen varje läsår. Vi anser att studenterna under hela fältkursen haft mycket tid till reflektion och diskussion. Det har också givits många tillfällen för studenterna att skapa kontakter med personer de mött och att ta egna initiativ till självständig problemlösning och aktivt lärande. Samtidigt har vi upprätthållit 'en ram' för kursen och olika aktiviteter i relation till det omgivande samhället på olika platser, vilket man måste respektera som en grupp tillfälliga besökare i en annorlunda kulturell kontext.

På en viktig punkt anser vi att fältkursen skulle kunnat förbättras och det gäller mer tid för reflektion och återkoppling efter själva fältvistelsen, något som också lyfts fram i litteraturen. Denna begränsning sammanhänger givetvis med den tidsram som olika delkurser ges i det större sammanhanget inom en kurs eller ett program. Från och med hösten 2016 har delkursen utökats till att omfatta 10hp och innehåller ett avslutande seminarium 'på hemmaplan' efter fältvistelsen, något vi ser som en förbättring av delkursen *Fältkurs till Uganda*.

Referenser

- Boyle, Alan; Sarah Maguire; Adrian Martin; Clare Milsom; Rhu Nash; Steve Rawlinson; Andrew Turner; Sheena Wurthmann & Stacey Conchie (2007) Fieldwork is Good: the Student Perception and the Affective Domain, *Journal of Geography in Higher Education* 31 (2): 299–317.
- DFID (1999) Introduction, *Sustainable Livelihoods Guidance Sheets*, Department for International Development, UK, www.eldis.org/vfile/upload/1/document/0901/section2.pdf
- Glass, Michael R (2015) International geography field courses: practices and challenges, *Journal of Geography in Higher Education* 39 (4): 485–490.
- Hope, Max (2009) The Importance of Direct Experience: A Philosophical Defence of Fieldwork in Human Geography, *Journal of Geography in Higher Education* 33 (2): 169–182.
- Jonasson, Mikael (2011) Framing Learning Conditions in Geography Excursions, *International Education Studies* 4 (1): 21–29.
- Kent, Martin; David D Gilbertson & Chris O Hunt (1997) Fieldwork in Geography Teaching: a critical review of the literature and approaches, *Journal of Geography in Higher Education* 21 (3): 313–332.
- Lemmons, Kelly (2015) Short-term study abroad: culture and the path of least resistance, *Journal of Geography in Higher Education* 39 (4): 543–553.
- McMorran, Chris (2015) Between fan pilgrimage and dark tourism: competing agendas in overseas field learning, *Journal of Geography in Higher Education* 39 (4): 568–583.
- Newhouse, Léonie S (2012) Footing it, or why I walk, *African Geographical Review* 31 (1): 67–71.
- Närman, Anders (1988) *Studier i utvecklingens periferi. Intryck från en fältkurs till Kenya 1987*, Padrigu Papers, Göteborgs universitet.
- Patel, Kamna (2015) Teaching and learning in the tropics: an epistemic exploration of "the field" in a development studies field trip, *Journal of Geography in Higher Education* 39 (4): 584–594.
- Robson, Elsbeth (2002) 'An Unbelievable Academic and Personal Experience': issues around teaching undergraduate field courses in Africa, *Journal of Geography in Higher Education* 26 (3): 327–344.
- Simm, David & Alan Marvell (2015) Gaining a "sense of place": students' affective experiences of place leading to transformative learning on international fieldwork, *Journal of Geography in Higher Education* 39 (4): 595–616.
- Stroka, Maria (2016) *Landskapet som lärmiljö – en studie om hur pedagoger utnyttjar Kalmars närområde för fältstudier i geografiämnet*, Självständigt arbete Geografi III HT-16, Linnéuniversitetet, Kalmar Växjö.
- Törnqvist, Anders (2012) Geografi, agroforestry och GIS i östra Afrika, *Geografiska Notiser* 70 (1): 6–16.

Margareta Espling, Dr i kulturgeografi, Avd. för kulturgeografi, Institutionen för ekonomi och samhälle, Göteborgs universitet, Box 625, 405 30 Göteborg
E-post: margareta.espling@geography.gu.se

Staffan Rosell, Dr i geografi, gästforskare, Avd. för kulturgeografi, Institutionen för ekonomi och samhälle, Göteborgs universitet, Box 625, 405 30 Göteborg
E-post: staffanrosell@yahoo.com

En reflektion från Geographic Associations konferens 2018 på temat:

Real World Geography

Geografilärarnas Riksförenings motsvarighet i England, Geographical Association (GA), firar i år 125 år, vilket uppmärksammades på GA:s årliga konferens 6–7 april i Sheffield. Inramat av Sheffields gröna kullar med betande får, lekfull arkitektur och grönskande inomhusträdgård möttes lärare, forskare, utställare och utbildare under den två dagar långa konferensen för att utbyta erfarenheter, inspirera och skapa nya kontaktytor kopplat till geografiämnet. Sett ur ett svenskt perspektiv är evenemanget storslaget och redan vid öppningen skapas en känsla av samhörighet när aulan fylls av hundratals entusiastiska deltagare som alla förenas i sin relation till ämnet geografi. Att tillhöra vår svenska förening Geografilärarnas Riksförening anses fint och värdefullt här och jag inser att vi har väldigt mycket gemensamt med vår motsvarighet i England, även om vi är lite färre när vi ses. Känslan att vilja lyfta fram och arbeta för geografiämnet inom utbildning, skola och forskning känns igen. Jag befinner mig här för att jag ska presentera några första blygsamma tankar ifrån min nyss påbörjade forskning som doktorand i geografididaktik på Stockholms universitet. Men mest av allt är jag här för att lyssna och lära, sätta fingret i luften och känna av vad som är på gång – *vad händer i geografivärlden just nu?*

Guerilla geography

Konferensen öppnas av GA:s president, Nick Laphorn, som presenterar temat för året, *Real world geography*. Han startar med orden: "I would like us to reflect on geography in the real world, and how its application affects our daily lives." Han presenterar sedan den första keynote speaker Daniel Raven-Ellison, från National Geographic, som med 100 bilder på 30 minuter tar oss med på en kaxig resa runt om i världen med mottot att skapa uppmärksamhet för ämnet geografi genom det han kallar *Guerilla geography*. Genom att ifrågasätta och agera, utforskar och experimenterar han med var gränsen för ämnet går. Laphorn leker med perspektiven och utmanar såväl makthavare som normer. Med dioder på huvudet vandrar han till exempel genom Londons gator för att visa att vi mår olika bra på olika platser. Att platsens utformning faktiskt har stor betydelse för stadens invånare. Mätinstrumenten på huvudet läser av kroppens kemiska balans och avslöjar såväl stressnivåer som andra emotionella reaktioner. Allt koordinerat med geografiska data. Varje känsla får en platsspecifik koordinat. Mitt på dagen syns en topp i känslökurvan och det visar sig handla om att han blivit allt mer i behov av en toalett! Paniken över att inte kunna få "lätta på trycket" har

skapat en pressad situation. Tvärtom när han rör sig genom Hyde Park. Kurvorna följer ett lugnt flöde. Vad kan den här typen av data användas till? Säkert många saker, men det visar sig ha använts för att starta en diskussion med lokala politiker om fler offentliga toaletter och som argument för att bevara och utveckla de grönområden som finns. Definitivt ett exempel på *Real World Geography*.

Daniel Raven-Ellison beskriver syftet med sitt arbete som ett sätt att: "Challenge children and adults to experience every aspect of the world around them in a more meaningful way."

Kontroversiella frågor i geografiundervisningen

Ett gemensamt diskussionsämne i många föreläsningar och workshops är geografins roll i en nutida och framtida komplex värld. Särskilt i skolan. Ett exempel på det är intresset för Margaret Roberts föreläsning om kontroversiella frågor i geografiundervisningen. Roberts har skrivit många artiklar och böcker om *Enquiry based education* i geografi, undersökande geografiundervisning, och är idag pensionär och bor utanför Sheffield. Hon arbetar flitigt fortfarande och har vridit sitt fokus mot *kontroversiella frågor som utmanar geografilärare* i olika stadier av utbildningssystemet. Utmaningar som global migration, klimatförändringar och jämlikhetsfrågor kräver att lärare tänker igenom sina val och upplägg. Roberts är liten och vid en första anblick oansenlig, men fyller snabbt en av de större salarna med både publik och entusiasm. Knivskarpt riktar hon fokus mot vilken roll läraren egentligen ska ta när frågorna blir

känsliga och kontroversiella. När svaren inte är enkla och när värderingar och normer utmanas. Hon diskuterar utifrån tre olika sätt att se på lärarrollen; *Balanced*, *Neutral*, *Committed* (advocating certain values), *Critical* och ger publiken många frågor att fundera kring. Hur är en neutral lärare egentligen? Eller en balanserad? Vilka data och fakta ska vi använda för att ta den rollen? Om vi lyfter fram olika värderingar, vilka i så fall? Hur hanterar vi det när värderingarna krockar? Om vi är kritiska, vad är vi kritiska mot? Varför det i så fall? Ja, vilken roll ska vi lärare ta? Roberts ger exempel på hur vi kan arbeta med frågorna och avslutar med att det viktigaste är att inse att vi behöver ställa oss de här frågorna: *In what ways do the themes you are teaching have controversial aspects? (lack of evidence, different viewpoints, ethical issues) What do you think the teacher's role should be when students are studying controversial issues? (balanced, neutral, committed, critical). Which classroom activities would you use to help students investigate geographical issues?* Det handlar inte om att bara reproducera kunskap eller beskriva världen så som den är. Vi behöver kunna ifrågasätta, problematisera och analysera en värld som har många rätt och fel och som ändrar sig snabbt.

Jag bär med mig dessa frågor både in i min forskning och i min lärargärning och tror att det är en viktig aspekt om geografin verkligen ska kunna ta större plats och bidra till ökad förståelse för komplexa frågor som berör vår omvärld.

Fältstudier och användarvänlig GIS

En rundvandring bland utställarna visar att det finns två stora huvudfokus just nu: fältstudier till världens alla hörn och användarvänliga GIS-applikationer. Flera utställare visar också upp modeller som skapas genom 3D printers och flera workshops bjuder in lärare att själva pröva på att skapa, bygga, rita och printa ut sina modeller. Det sjuder av kreativa lösningar för att göra geografin levande och verklig och jag får frågan hur *ArcGIS skolapplikation* fungerar i Sverige? Hur fungerar *Storymaps* i våra skolor? Vilka GIS applikationer använder vi? Ja, hur ser det ut egentligen? Vi är fler och fler som använder GIS i skolan på olika sätt och jag anar att med de nya enkla applikationerna blir tröskeln allt lägre. För dom som känner sig bekanta med olika former av GIS teknik kan ibland färdiga data att arbeta med i skolan vara problemet. Här verkar det nu komma allt mer lösningar både för enkel överföring via mobiler där elever själva kan samla in data och via den nya web-baserade *ArcGIS* applikationen, designad för skolan föra över dem till datorns GIS program. Om de hellre vill använda andra data från olika platser i världen går det också bra. Jag lovar att ta kontakt med *Esri.se* för att se hur skolan kan bli mer involverad i de här nya användarvänliga hjälpmedlen, som inte kräver tunga program eller för mycket fackspråk. Du som har tips, skriv gärna och berätta hur du brukar göra, så att vi blir bättre på att dela med oss av olika lösningar. Budskapet från utställare är att de vill bidra till att *göra tillämpningar i geografi; Enkelt, snabbt, lätt*

att förstå, användarvänligt, lekfullt, samhällsnära och praktiskt. Geografin som en del av vardagen, på riktigt.

Se bakåt för att tänka framåt

I det digra programmet presenteras många infallsvinklar på geografi men fokus är helt klart *geografins roll i en komplex och kontroversiell nutida och framtida värld*. Var står geografiämnet nu och vad är nästa steg? För vetenskapen, men framförallt för skolämnet? Vid flera tillfällen ges tid för en historisk tillbakablick, som ett sätt att skapa en utgångspunkt för att blicka framåt. Ett sånt tillfälle är då fem fd presidenter bjudits in av professor Mary Biddulph, vid University of Nottingham för att ge sin syn på vad en aktiv roll i en organisation som GA kan betyda. Dom berättar vad dom anser var det viktigaste under sin tid som president, vilka frågor dom drivit och hur deras spaning inför framtiden ser ut. Vad ser dom som nästa steg och vad är de största utmaningarna och möjligheterna? Simon Catling berättar om hur han på 90-talet drivit frågor om grundskolans lägre åldrar och hur viktigt det är att tidigt få upp ögonen för geografiämnet. När han blickar framåt ställer han fyra frågor: How do we get second level students to go on being geographers or geography teachers? How do we tackling that problem? How do we promote people to continue working with geography? What jobs? Han har inte släppt sitt fokus på grundskolan och vikten av att arbeta med geografi i tidiga åldrar, men han anser det nu är dags att verkligen rikta *fokus mot de äldre åldrarna och få fler att vilja fortsätta arbeta med geografi på universitet och i yrkeslivet.*

Chris Kington berättar om det långsiktiga arbetet med att professionalisera organisationen under sin tid som president i början av 2000-talet. Ett viktigt steg i det arbetet var att anställa en kommunikatör som kunde nå ut till fler geografilärare och öka medlemsantalet. Ett första steg var att se till att det fanns två fast anställda; ”A full time business manager and a full time secretary, that was important to get publications, conference etc running”. Dom arbetade med korta och långa mål och efter fem år hade organisationen fått ny fart. Han menar att det ibland kan vara bra att inte *bara* stå på varandras axlar, utan att det också kan finnas kraft i att tillsammans få starta från ruta ett. ”I discovered in that work that it’s not only good, standing on giants shoulders when you should build something. It can also be positive to feel that you discover something new yourself”. Under hans tid förändrades organisationen och växte till ett större nätverk med många funktioner.

Även om GA kämpar med minskande medlemssiffror idag, precis som så många andra ämneslärarorganisationer i England så väl som i Sverige, lyfts en nyckelfaktor särskilt fram för att hålla liv i organisationen. Det handlar om att hela tiden vara *lyhörd för vad medlemmar, framförallt alla aktiva lärare i sin vardag, behöver och samtidigt kunna vara en länk mellan samhälle, forskare och lärare*. I detta arbete finns kanske något viktigt för oss här hemma i Sverige att ta till oss. *Vad vill vi att Geografilärarnas Riksförening ska vara? Vad är det för budskap vi vill skicka ut? Vilka samarbeten kan vi behöva fundera på? Behöver vi också professionaliseras och i så fall hur? Det alla*

de f.d. presidenterna och medarbetarna är överens om är att arbetet för organisationen framförallt gett möjligheter att komma ut i världen och möta geografer. Att knyta kontakter med geografiska organisationer i andra länder och skapa ett nätverk av vänner och kollegor. Det lyfts fram som det absolut viktigaste när det gäller engagemanget i en ideell organisation.

Plötsligt får vi som åskådare en uppgift. Vi ska formulera en fråga till presidenterna. Jag sitter vid ett bord där det finns en blandning av lärare och aktiva i styrelsen. En intressant diskussion bryter ut. Flera lärare som sitter vid mitt bord anser att organisationen är för sluten. Att det krävs ett aktivt sökande från läraren själv för att hitta organisationen och i nästa steg känna sig delaktig. För dom som är inne i organisationen upplevs det som att dom gör allt för att bjuda in, erbjuda aktiviteter, utbildningar och stöd. När jag berättar om vår svenska organisation och att vi också försöker bli större bubblar idéerna och rummet fylls av tips: gratis medlemskap till nya medlemmar under första året, sänkta medlemsavgifter till skolor under ett år, aktiva Facebooksidor hemsidor, uppsökande verksamhet, exkursioner och tävlingar. Presidenterna och medlemmarna diskuterar utmaningar och möjligheter. Vad händer om engagemanget försvinner? Om nya lärare inte vill delta ideellt på det här sättet? Är det en trend? Det visar sig att vi har mer gemensamt med GA än vad det kanske kan anas vid första anblicken. GA har liknande utmaningar som GR och samtalet slutar med att de bjuder in till samarbete oss emellan.

Diversitet och mångfald bland våra medlemmar

Allra sist lyfts frågan om inkludering och diversitet bland medlemmarna. Var finns den mångfald som nu återfinns i våra skolor? undrar en deltagare. Det blir först tyst. Sen konstaterar presidenterna att det är en av de utmaningar som organisationen och ämnet i sig verkligen behöver ta på allvar just nu. Kanske är det dags att ta tag i sitt postkoloniala arv och se till att ämnet blir ett ämne för alla? Deltagaren som talat menar att det behövs förebilder och tilltal som gör att alla kan känna sig välkomna. Vissa normer kan behöva brytas och nya skapas för att organisationen och kanske ämnet i sig på riktigt ska kunna anses ta sig an de globala frågorna på ett sätt som angår alla. Där mångfalden syns. Vad gör vi egentligen för att alla ska känna sig välkomna och känna sig hemma i organisationen? Hur ser mångfalden på våra medlemmar ut? Vilka perspektiv lyfts och publiceras? *Hur kan vi göra så att världens ämne verkligen speglar världen?* Diskussionen som följer får mig att fundera på hur det ser ut hos oss?

Konferensen avslutas med bland annat Peter Jackson, professorn som är känd

för artiklar om *att tänka geografiskt (Thinking geographically, 2006)*. Hans spaning framåt lyder så här; ”I want to return to our foundation in 1893, what are the key questions for the discipline today and what objectives would we set ourselves for the next few decades? What is the relation between the universal and the particular? Or between the disciplines vocabulary and it’s grammar? What is or should be the balance between human and physical geography? What is our mission as geography teachers how to respond to the marketization of education? We are not good because we are 125 years old, we’re 125 years old because we are good.”

I en föränderlig, komplex och kontroversiell värld – var vill vi befinna oss i den? Kan vi tänka oss att samarbeta med GA när dom nu ha bjudit in oss och i så fall hur? Jag är i alla fall stolt sekreterare i vår organisation när jag åker hem och hoppas att du som läser det här också är det.

Källa

Guerilla Geography: <https://www.nationalgeographic.org/media/daniel-raven-ellison-guerrilla-geography/>

Lotta Dessen Jankell, Doktorand i Geografididaktik, Stockholms universitet där hon fokuserar på hur geografifämnets interna resurser (perspektiv, begrepp metoder, modeller) kan bidra till elevers förståelse av komplexa problem som migration och klimatförändringar. Sekreterare Geografilärarnas Riksförening, Lärare i geografi, biologi och naturkunskap på Globala gymnasiet, Stockholm stad.

Enklare att använda GIS och geodata i skolan

Geoskolan är en digital lärmiljö för elever i grundskolan och gymnasiet. Den är öppen för alla och kostar inget att använda. Lärmiljön består av en kartapplikation och lektionsförslag för att underlätta och göra det enklare att använda GIS och geodata i skolan. Med Geoskolan kan lärare enkelt använda geodata från Lantmäteriet och andra myndigheter i undervisningen.

Stöd i undervisningen

För många lärare kan det vara svårt att få tillgång till geodata och digitala verktyg för att använda i undervisningen. Geoskolan har tagits fram för att underlätta för lärare att använda geodata i sin undervisning, för att eleverna ska nå uppsatta kunskapskrav. I läroplanerna för grundskolan och gymnasiet finns kunskapskrav som har tydlig koppling till att kunna använda geodata från olika källor.

Geoskolan kan användas i flera ämnen

som till exempel geografi, historia, samhällskunskap, biologi, naturkunskap, teknik, matematik och idrott.

– Tanken är att Geoskolan ska ge stöd i undervisningen inom grund- och gymnasieskolan med hjälp av en avgiftsfri kartapplikation. De digitala kartorna, med tillhörande lektionsförslag, ger möjlighet att förstå samspel mellan miljö och samhälle och hur olika perspektiv och intressen ofta står mot varandra, säger Pia Lidberg, samordnare på Lantmäteriet.

Med hjälp av geodata som till exempel markanvändning, geologi, fornlämningar och topografi kan eleverna analysera, visualisera och utforska vårt samhälle och vår natur på ett spännande sätt.

Lektionsförslag och kartapplikation

Geoskolan består av lektionsförslag och en kartapplikation. Kartapplikationen bygger på en bakgrundskarta i form av Lantmäteriets Topografiska webb-

Del 1. Kunskapsinhämtning	▼
Del 2. Undersök och beskriv	▼
Del 3. Analysera och förklara	▼
Del 4. Analys och diskussion	▼
Lärrarhandledning	▼

Bild 1. Delmoment i Geoskolans lektionsförslag. Källa: www.geoskolan.se

karta med kartlager från olika myndigheter. Kartorna är aktuella och rikstäckande, vilket innebär att lektionerna kan göras med lokalanknytning. Applikationen är plattformsoberoende och behöver inte laddas ned, vilket innebär att den går att använda i fältstudier. I kartan går det att välja lager, zooma, panorera, mäta, rita och skriva ut. Den nås enkelt via Internet genom www.geoskolan.se och är gratis för alla att använda.

Lektionsförslagen stödjer målen i läroplanerna. Förslagen är anpassade för att ge kunskaper om geografiska källor och verktyg, till exempel kartor, GIS och modeller.

– Lektionsförslagen är framtagna i samarbete med lärare. Vi kommer att ta fram fler förslag och de ska täcka fler ämnen än geografi. Lärare som är intresserade att delta i arbetet med dem är varmt välkomna att kontakta oss, säger Pia Lidberg.

Till varje lektionsförslag finns en enkel lärrarhandledning som ger en inledande beskrivning, syfte med uppgiften, delmoment, hur lång tid lektionen beräknas ta samt kopplingen till läroplanens mål.

Hur ser ett lektionsförslag ut?

För att beskriva hur lärare och elever kan använda Geoskolan, utgår vi från ett lektionsförslag som handlar om rullstensåsar. I uppgiften ingår att ta reda på och förstå varför rullstensåsar är viktiga naturresurser samt analysera deras betydelse i samhället. Uppgiften är indelad i olika delmoment, se bild 1, med kunskapsinhämtning, en undersökande och beskrivande del, analys och förklaring samt diskussion. I uppgiften finns även länkar till källmaterial för kunskapsinhämtning.

En del i uppgiften är att undersöka och beskriva landskapet med hjälp av olika kartlager i kartapplikationen, som till exempel höjdkurvor, jordartskarta, ortofoto, vattendrag och sjöar.

Eleverna kan redovisa i kartan med hjälp av rit- och textverktyget för att till exempel mäta och ange area på ett område. Kartan kan sedan skrivas ut i pdf-format.

Till nytta för samhällets utveckling

Lantmäteriets information ska användas till nytta för samhällets utveckling och

Bild 2. Geoskolans kartapplikation med kartlager från olika myndigheter – visualiserar geodata i ett enkelt GIS (geografiskt informationssystem). Källa: www.geoskolan.se

våra geodata ska vara tillgängliga, lätta att förstå och använda. Geoskolan är en naturlig del av vår verksamhet; att öka och bredda kunskapen om och användningen av geodata.

– Samtidigt är det en del i Lantmäteriets ambition att få fler intresserade av geodata. Det är också vår förhoppning att fler vill utbilda sig och arbeta inom lantmäteri- och kartområdet, säger Maria Vallberg, verksamhetsutvecklare på Lantmäteriet.

Utvecklingen av Geoskolan

Geoskolan har utvecklats av Lantmäteriet i samarbete med Västerås stad, SCB, SGU, en rad lärare samt kommunala GIS-expert. Nu arbetar Lantmäteriet tillsammans med Arboga kommun för att driva arbetet vidare.

Kim Krantz GIS-utvecklare i Arboga kommun har varit med i arbetet med att ta fram Geoskolan:

– Geoskolan är en hjälp och inspiration för både lärare och elever för att ge förståelse om möjligheterna att kunna använda geodata i analyser och visualiseringar. Geodata kan bidra och vara en hjälp för att lösa många samhällsbehov och frågeställningar inom olika verksamheter, allt från räddningstjänst till hemtjänst.

Tanken är också att Geoskolan ska sänka tröskeln för att närma sig GIS och geodata i skolan.

Vill du vara med?

Vi arbetar med att ta fram och publicera fler lektionsförslag och övningar inom olika ämnesområden för både grundskolan och gymnasiet. Du som är lärare har säkert både önskemål och idéer om vilka lektioner som du skulle vilja hålla. Vi vill gärna ta del av dessa för att utveckla utbudet av lektionsförslag.

- Förhoppningen är att Geoskolan ska

utvecklas med fler lektionsförslag, där lärare bidrar med egna förslag. Extra intressant blir det om kommunerna bidrar med eget kartmaterial med lokalanknytning, avslutar Kim Krantz.

Har du önskemål, idéer eller material att dela med dig av? Välkommen att kontakta oss på info@geoskolan.se.

* * *

*Maria Vallberg, verksamhetsutvecklare och Pia Lidberg, samordnare vid Lantmäteriet
samt Kim Krantz, GIS-utvecklare, Arboga kommun*

E-post: maria.vallberg@lm.se

pia.lidberg@lm.se

kim.krantz@arboga.se

Läs mer: www.geoskolan.se

Klimatet förändras

– men vi kan alla påverka utvecklingen

Vi ser redan idag att klimatet förändras, världen över. Förändringarna får också stora konsekvenser för våra samhällen, för djur och natur. Men det finns mycket vi kan göra i klimatfrågan, både att minska utsläppen växthusgaser för att hålla nere uppvärmningen, och också för att rusta oss för förändringarna.

Även om utsläppen begränsas har vi ändå en klimatförändring att ta hänsyn till. Det beror bland annat på att koldioxid finns kvar mycket länge i atmosfären. Klimatanpassning innebär att planera för att minska risker och sårbarhet, men också att ta vara på nya möjligheter – till exempel en längre växtsäsong och ökande möjligheter för turism. Vi återkommer till climateffekter och klimatanpassning, men låt oss först titta på klimatets förändring.

Genom att studera mätserier över lång tid ser vi att den globala medeltemperaturen har ökat under den senaste hundraårsperioden. Den har ökat i snabbare takt än under någon annan historisk period, vilket beror på människans utsläpp av växthusgaser. Uppvärmningen är närmare en grad jämfört med förindustriell tid.

Uppvärmningen kan begränsas

Om utsläppen av växthusgaser (främst koldioxid från fossil förbränning) fortsätter att öka kommer medeltemperaturerna att stiga mer, jämfört med om utsläppen begränsas. Temperaturutvecklingen ser olika ut på

olika håll. Den största förändringen sker på de nordliga breddgraderna, Arktis, där uppvärmningen är störst. Det beror på att is och snö smälter, markytan blir mörkare och absorberar mer värme.

Även för Sveriges del blir uppvärmningen större om utsläppen fortsätter öka. Enligt ett sådant scenario skulle det kunna bli 4–6 grader varmare i årsmedeltemperatur till nästa sekelskifte. Det innebär att vi får en årsmedeltemperatur motsvarande den som Frankrike har idag. Om utsläppen begränsas beräknas uppvärmningen stanna på 2–3 grader. Nederbörden väntas öka generellt sett i Sverige, mest under vintertid och i norra landet. Delar av södra landet kan däremot få större problem med torka under sommartid. Längden för snösäsongen förändras, med betydligt färre snövintrar i söder.

När det gäller stormar i Sverige är forskningsresultaten däremot osäkra och visar inte på någon säker trend. Men konsekvenserna av stormar kan bli värre, bland annat med minskad tjäle som gör att träden faller i högre grad.

Havet stiger

När temperaturen i atmosfären stiger blir också havet varmare. Då utvidgar sig havsvattnet och tar mera plats, så kallad termisk expansion. En global uppvärmning leder även till att glaciärer och landisar smälter fortare än de byggs på. Följden blir en global höjning av medelvattenståndet i ha-

vet. Effekterna av den globala havsnivåhöjningen blir mest märkbara i södra Sverige, där landhöjningen är mycket liten, medan effekterna är desto mindre i norra Sverige där landhöjningen är stor.

Hur mycket och hur snabbt havet kommer att stiga beror på hur mycket klimatet förändras. IPCC visar i sin senaste sammanställning att den genomsnittliga havsnivån globalt har stigit med 0.19 meter mellan åren 1901 och 2015. SMHI redovisar havsnivåhöjningen vid svenska mätstationer från år 1886 och analysen liknar den globala även om variationen mellan olika år är stor.

Världens länder förhandlar

Varje år samlas världens länder av FNs klimatkonvention till förhandlingar om utsläppsminskning och klimatanpassning. Det mest kända mötet är kanske Parismötet år 2015, som fastställde att uppvärmningen bör stanna ”väl under 2 grader”.

IPCC, FNs klimatpanel, ställer samman kunskap om klimatet och flera tusen forskare lämnar underlag. Detta sker vart 7:e år. Nästa serie med uppdaterade rapporter kommer år 2021. Mellan uppdateringarna ges specialrapporter med olika teman ut. Rapporterna är mycket viktigt underlag som visar den sammanvägda kunskapsbilden världen över och är grunden för förhandlingar, beslut och planering.

Hur sker utsläppen?

Enligt EPA, USAs motsvarighet till Naturvårdsverket, är de största källorna till utsläpp av växthusgaser globalt sett el- och värmeproduktion, jord- och skogsbruk och annan markanvändning, industri, transport och byggnader.

Det finns många tips för hur man som privatperson kan minska sina egna utsläpp, till exempel genom vad vi äter, uppvärmning och elförbrukning, hur vi reser och hur vi konsumerar. Man kan också se över hur man placerar pengar för alternativ som är bra för klimatet. Inte minst viktigt är att engagera sig i olika samhällsfrågor och försöka uppmuntra våra politiker att fatta beslut som tar hänsyn till klimatfrågorna.

Klimat effekter i Sverige

Hur påverkar då klimatförändringarna vårt samhälle? I Sverige brukar vi tala om tre olika kategorier klimat effekter: de direkta, ofta dramatiska effekterna i form av ökande naturolyckor som ras, skred, översvämningar och bränder; mer långsiktiga effekter till exempel en gradvis uppvärmning som påverkar ekosystem och miljö; samt indirekta effekter, där förändringar i andra länder får effekt även i Sverige. Det kan handla om klimatflyktingar, sårbara produktionsanläggningar i andra länder, livsmedelssimport och export.

Nästan alla samhällsområden påverkas av klimatförändringen på olika sätt. Samhällsplanering, jord- och skogsbruk, kulturarv, dricksvatten, hälsofrågor och smittspridning, väg och järnvägar, sjöfart, luftfart, elektronisk kommunikation, turism, finans- och försäkringsbransch är bara några exempel.

Exempel på klimatanpassning

Många aktörer arbetar idag med rusta samhället för klimatförändringarna, exempelvis kommuner, myndigheter och företag. Kommunerna ansvarar bland annat för den fysiska planeringen, att det finns fungerande vatten- och avloppsanläggningar, energi-och

avfallsanläggningar, sjukhus och vårdanläggningar, skolor och omsorg. Länsstyrelserna har regeringens uppdrag att samordna klimatanpassningsarbetet regionalt. Många centrala myndigheter har genom sina respektive sektorsansvar en viktig roll i klimatanpassningsarbetet.

Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning, som drivs på SMHI på uppdrag av regeringen, har som uppgift att samlar och tillgänggöra kunskap och underlag för klimatanpassning. Vi arbetar bland annat med Klimatanpassningsportalen som beskriver klimatförändringens effekter och ger hjälp för att arbeta med klimatanpassning. Bland annat finns idéer och råd för olika typer av problemområden, som värmebölja och översvämning. Här går det också att ta del av en rad praktiska tips för fastighetsägare.

Vi har nyligen lanserat en Lathund för klimatanpassning som ska hjälpa kommuner i arbetet. Lathunden ger stöd för att starta arbetet, arbeta systematiskt, integrera frågan i kommunens olika delar och ta fram en klimatanpassningsplan. En idésamling med beskrivande exempel på olika aktörers klimatanpassningsarbete byggs på kontinuerligt. Här finns en rad exempel för att minska översvämningar, få bättre tillgång till vatten, att skapa svalka, förbättra produktionen i jord- och skogsbruk, öka den biologiska mångfalden, att skydda kulturmiljöer och mycket mer.

Det sker ett stort och brett arbete både i Sverige och globalt för att minska utsläppen växthusgaser med siktet inställt på att be-

gränsa uppvärmningen. Det är också många aktörer som ser till att rusta samhället för att möta de klimatförändringar som vi vet kommer att inträffa även om utsläppen minskas. Men klimatfrågan måste tas på allvar och insatserna behöver bli fler och mer kraftfulla.

Referenser:

- <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/klimatforandringarna-marks-redan-idag-1.1510>
- <http://www.naturvardsverket.se/envarmarevarld>
- <https://www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/klimatscenarioer?area=world&var=t&sc=rcp85&seas=ar&dnr=0&sp=sv&sx=0&sy=0>
- <https://www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/klimatscenarioer?area=swe&var=t&sc=rcp85&seas=ar&dnr=99&sp=sv&sx=0&sy=0>
- <https://www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/klimatscenarioer?area=swe&var=n&sc=rcp85&seas=ar&dnr=99&sp=sv&sx=0&sy=0>
- https://www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/lansanalyser#00_Sverige,HBVsv_snow_nDayAb5mm,ANN
- <https://www.smhi.se/klimat/havet-och-klimatet/havsnivaer>
- <https://www.smhi.se/klimat/ipcc/ipcc>
- <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data>
- <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-mfiljon/Klimat-och-luft/Klimat/Prat-om-klimat-i-ny-podd/>
- <http://klimatanpassning.se/hur-paverkas-samhället>
- <http://klimatanpassning.se/atgarda/vagledning/for-fastighetsagare-1.87795>
- <https://www.smhi.se/lathund-for-klimatanpassning>
- <https://www.smhi.se/klimat/klimatanpassa-samhället/exempel-pa-klimatanpassning>

Åsa Sjöström: verksamhetsledare Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning, SMHI, E-post: asa.sjostrom@smhi.se
Ingrid Gudmundsson: kommunikatör Nationellt kunskapscentrum för klimatanpassning, SMHI, ingrid. E-post: gudmundsson@smhi.se

Utbildningspaket om klimat

Klimatet och dess utveckling är en av de stora frågorna inför framtiden. Klimatet är en av de grundläggande förutsättningarna som samhällen byggs kring.

SMHI har tagit fram ett utbildningsmaterial som handlar om klimat och klimatanpassning. Utbildningsmaterialet vänder sig till alla som vill studera frågor kring klimat, klimatpåverkan, klimateffekter och klimatanpassning. Här behandlas frågeställningar om hur klimatet förändras och hur samhället påverkas, att vi måste minska utsläppen av växthusgaser men också anpassa samhället till klimatets förändringar.

Utbildningsmaterialet syftar till att öka kunskapen och skapa dialog kring hur vi alla kan bidra till att minska utsläppen och klimatanpassa samhället.

Materialet är främst tänkt att fungera som inspiration för lärare och elever att arbeta med temat Lärande för hållbar utveckling, med fokus på klimatfrågan. Det kan också användas i andra studiesammanhang.

Utbildningspaketet består av ett arbetsmaterial med korta texter, länktips, ordlistor och interaktiva övningsexempel och projekt. En annan del är stöd för lärare, med förslag på olika sätt att arbeta med materialet och kopplingen till gymnasieskolans uppdrag och mål.

Materialet kan fritt laddas ner från SMHIs webbsida.

<https://www.smhi.se/klimat/utbildning/utbildningsmaterial/utbildningsmaterial-om-klimat-och-klimatanpassning-1.116249>

Geografitorg och nätverk

Få läsare torde vara medvetna om att det finns ett *nordiskt nätverk för medicinsk geografi/hälsogeografi*.

Det var jag själv som startade det i mitten av 1990-talet tillsammans med vår isländska kollega, Sigríður Haraldsdóttir (som disputerade för två år sedan). Jag var då själv doktorand i geografi och hade hittat denna udda inriktning inom ämnet som det på den tiden inte fanns någon undervisning om i Sverige. Jag läste vad jag kom över, sökte kontakt med etablerade forskare i andra länder och reste till internationella konferenser. Jag blev bekant med några likasinnade i Norden som var ganska ensamma, utspridda som vi var på olika universitet. Vi drog alltså igång detta ”nätverk” för att markera gemenskap och förmedla information som intresserade just oss: konferenser, kurser, nya publikationer – främst från Norden, men också om vad som händer i omvärlden. Det fanns ju redan amerikanska, brittiska och tyska nätverk! Nätverket kom till för nordiska kollegor men också för utomnordiska kollegor som är intresserade av vad som sker här. De nordiska länderna är ju, med rätt eller orätt, kända för att ha bra data för forskning.

”Nätverket” är i realiteten en sändlista som jag har hand om. På listan finns nu ungefär 80 namn. Det är geografkollegor i alla de fem nordiska länderna samt några i Estland, Tyskland, Frankrike, Stor-

britannien och USA. Av praktiska skäl är den information som går ut mestadels på engelska.

Det har blivit så att det i regel är jag som skickar ut information när jag hittar eller får veta något av intresse att förmedla. En nackdel är att de enskilda mottagarna inte har tillgång till listan och alltså inte med hjälp av den kan nå varandra. Jag har i årtal önskat att vi skulle kunna upprätta en nätplats, en hemsida att lägga ut information på, tillgänglig för alla intresserade. Men vem skulle ta ansvaret, juridiskt och tekniskt? Vem ska betala? Och en hemsida gör det inte möjligt för de intresserade att nå varandra.

Ett par årtionden senare har geografi med inriktning på hälsorelaterade sammanhang blivit någorlunda etablerad. Sedan ungefär tio år tillbaka har kurser getts på Södertörns Högskola och Stockholms Universitet. Linköpings Universitet erbjöd under några år en kurs i Hälso-GIS. Nu startar Högskolan i Gävle en masterutbildning i Geohälsa. Ett par böcker har kommit ut – *Hälsans och ohälsans landskap, Geography and Health – A Nordic Outlook*. I *Boken om geografi* för årskurs 4–6 (Åsa Colliander Celik & Johan Eriksson) finns ett inslag om hälsans och ohälsans geografiska dimension.

Via Folkhälsomyndighetens hemsida kan man nå den interaktiva kartfunktionen *FolkhälsoStudio*.

Avhandlingar i hälsorelaterad geografi från nordiska universitet är ganska sparsamma, men forskning förekommer, så visst publiceras akademiska artiklar på nordiskt material. Uppenbarligen skriver en och annan student ett geografiskt examensarbete med inriktning på hälsa och ohälsa. Det är sådan information som borde spridas till de särskilt intresserade men också samlas på en lättillgänglig digital mötesplats.

I höstas kom en yngre kollega, som just gjort sitt kandidatarbete med mig som handledare, med ett förslag, nämligen att bilda en facebook-grupp. Hon gjorde slag i saken, inrättade ett konto, och efter att ett urval kollegor på listan blivit tillfrågade har några anslutit sig, men det är inte alla som vill befatta sig med facebook. Där står vi nu med den saken. Man kan tänka sig andra alternativ, såsom en grupp på LinkedIn eller en kollektiv e-postadress. Exempelvis Nätverket för barn, unga och byggd miljö (BUB) använder just en kollektiv e-postadress som de anslutna kan använda för att kommunicera med varandra.

När jag tittat in på **Geografitorget.se** har det slagit mig att det kanske skulle gå att göra en enkel hemsida för medicinsk geografi som ett slags bihang till Geografitorget. Jag tänker mig att där skulle kunna läggas ut information om avhandlingar, uppsatser, kurser, konferenser osv., företrädesvis från Norden men naturligtvis också information om de internationella konferenser, IMGS, som ordnas vartannat år. Andra subspecialiteter inom geografin skulle förstås kunna på samma sätt. Skulle detta kunna vara en möjlighet att använda Geografitorget?

Vad tycker ni, geografkollegor?

Referenser

- Schærström, Rämgård & Löfman: *Hälsans och ohälsans landskap*. Studentlitteratur 2011.
Schærström, Jørgensen, Kistemann & Sivertun: *Geography and Health – A Nordic Outlook* (2014)

*Anders Schærström, Kometvägen 49, 183 48 Täby
08-758 3003; 070-693 91 28.
E-post: anders.schaerstrom@telia.com*

Utmärkelser

Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi (SSAG) har beslutat tilldela sällskapets förnämsta medalj VEGA-MEDALJEN till **Gillian Hart**, professor i geografi vid University of California, Berkeley, USA. Motiveringe lyder kortfattat: ”Professor emerita Harts forskning behandlar det dialektiska *samspelet mellan globala och lokala förändringar*, speciellt i södra Afrika och i Sydostasien. Hennes världsrhythmer grundar sig i banbrytande studier av gender, ras och makt som hon har utforskat genom utvecklings-, landsbygds- och regionala studier.”

Intressant att notera *regionalgeografiska analysens återupprättande* inom geografisk forskning med fokus på dialektiken i global och lokal förändring.

Vidare har SSAG tilldelat Johan August Wahlbergs medalj i guld till professor emeritus **Arild Holt-Jensen**, Instituttt for geografi, Universitetet i Bergen. Kort motivering: ” för hans *helhetssyn på geografi som vetenskap med dess tillämpningar för samhällsplanering*.” Arild Holt-Jensens kursbok ”Geography, History and Concepts” är lite av en standardbok i högre utbildning i geografi.

Kerstin Dahlin har tilldelats Vitterhetsakademins pris för *berömdvärd lärargärning* inom skolväsendet för 2018 inriktat mot ämnesområdena samhällskunskap, ekonomi och geografi. Motiveringen lyder:

”Kerstin Dahlin, Ärla skola i Eskilstuna, för hennes brinnande engagemang för ungas lärande i de samhällsvetenskap-

liga ämnena i synnerhet geografi och för hennes starka tro på elevernas förmåga att lära. Hon väjer inte för att undervisa om komplexa samhällsproblem på ett sätt som ger eleverna möjlighet att hitta lösningar och se framtiden an med tillförsikt och hopp”. Priset utöver högtidlig ceremoni i Riddarhuset och mottagande av priset från kungen är 50 000 kronor och 20 000 till skolans bibliotek.

Johanna Adolfsson har tilldelats ”*Årets prestation*” av *Kartografiska sällskapet*. Johanna Adolfsson var initiativtagare till att starta tidskriften *Geografier*. Hon formulerar själv bakgrunden till det projektet: ”Vi startade *Geografier* som masterstudenter när vi upptäckte att det saknades en naturlig plats att publicera sig i. Så mycket av mediaflödet (typ dokumentärer, dagstidningar, konstutställningar) handlar om geografi, men vi som håller på med det från akademiskt håll hade ingen plattform att jobba med. Vi tyckte också att det ibland var svårt att förklara vad geografi är för något och varför det är viktigt så att jobba med tidningen var också ett sätt att formulera ett svar på det. Skillnaden på texter i *Geografier* och vanliga reportage är att vi inte bara beskriver olika platser och händelser utan också blandar upp med populärvetenskapliga beskrivningar av teorier och forskningsfält. Dessutom samarbetar vi med illustratörer och formgivare som gör att tidningen blir snygg och tillgänglig för alla som är intresserade! Det är viktigt för oss att vara en papperstidning. Vi har precis blivit beviljade presstödet vilket ju är jätteroligt och ger oss chans att

fortsätta jobbet!” Johanna är doktorand på Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet.

Lars Arvidsson har 9 november 2017 tilldelats pris som *speciellt förtjänt geografilärare 2017* av Kungliga vetenskapsakademiens nationalkommitté för geografi i samarbete med Geografilärarnas Riksförening och Svenska Sällskapet för Geografi och Antropologi. Priset innefattar diplom och

30 000 kronor. Lars är verksam sedan 14 år vid Katedralsskolan i Växjö. Citat från Smålandsposten:

”– Som lärare hade jag inte kunnat hamna i en mer tacksam miljö än Katedralsskolan. Här går högintresserade elever som är fantastiskt duktiga och ställer krav på undervisningen. Det genererar nyfikenhet och det kräver en utveckling i ämnet, säger Lars Arvidsson till Smålandsposten.”

recensioner

Helle Askgard & Dorte Smedegaard. *Vildfuglene. En biografi om Emelie Demant og Gudmund Hatt.* København 2016: Forlaget Multivers 336 s.

Ett omaka par i geografins utmarker är de två danskarna Emelie Demant och Gudmund Hatt, som var för sig och tillsammans bröt dåtidens konvensans för att sluta sina liv som föraktade och bortsorterade medlöpare. *Vildfågeln* är namnet på en biografi över dem, en metafor för en upptäckarlusta som till slut leder dem vill, åtminstone i omvärldens ögon.

Emelie Demant föddes 1873 på Jylland, och som barn läste hon gärna om främmande länder. En favorit var Zacharias Topelius' *Sampo Lappelill* som inspirerade till drömmar om snövidder, midnattssol och midvintermörker.

1897 antas Emelie till en målarskola för kvinnor. Trots vissa framgångar råkade hon in i en depression, som system Marie sökte bota genom ett betala en resa till Lappland i juli 1904. På tåget mellan Riksgränsen och Torneträsk hamnar systrarna intill en medelålders ”lap” i samiska kläder. Med hjälp av en finskkunnig medresenär lyckas Emelie förklara att hon vill leva ett år i en nomadfamilj. Mannen, som heter Johan Turi, lovar att försöka ordna saken och bjuder in systrarna till *siitan* på andra sidan Torne Träsk. Turi berättar att han vill skriva en bok om sitt folk, dess värderingar och traditioner. De kommer överens om att Emelie skall komma tillbaka när hon lärt sig det samiska språket. Resan blir en nystart.

Väl hemma får Emelie ett brev på blandad svensk-finska, där Turi dels upprepar sin önskan att skriva en bok. Emelie inleder studier i samiskt språk. Hon följer utvecklingen i Sápmi, och Turi rapporterade i sina brev om den katastrofala situationen för de renägande samerna, dels på grund av olycksvintern 1906, dels konflikten mellan Norge och Sverige angående samernas tillgång till betesland på den norska sidan, utlöst av unionsupplösningen.

Våren 1907 reser Emelie till Torneträsk och får bo hos Turis bror Aslak med familj, som tillhör Talma sameby. Hon deltar i gruppens vandringar, delvis under strapatser. Vid Andersmässan i Jukkasjärvi väcker hon uppmärksamhet i sin sameklädd och hon träffar Hjalmar Lundbohm, Kirunakungen, som lovar hjälpa till med utgivningen av Turis bok. Vid ett möte i Vittangi föreslår landshövdingen att Emelie skall följa en annan sameby, från Karesuando, över fjällen till sommarbete i Tromsdalen i Norge. Väl åter från Norge försöker Emelie att få Turi att skriva färdigt sin bok.

För en vetenskaplig hantering av texten krävdes hjälp av etnologisk kompetens, och Emelie fick tips om en ung man, Gudmund Hatt, född 1884 på Jylland. Efter universitetsexamen reste han till släktingar i USA, bodde några månader hos en missionär bland cherokeeindianerna och antogs för etnografistudier vid Harvard University i Boston. Efter ett års studier i USA tipsades han om att en kvinna som var djupt sysselsatt med ”lappernes” liv och rättigheter, behövde kunskap om

vetenskaplig metod för sitt arbete. Mötet med Emilie ägde rum i november 1909, och under två år samarbetade de två under Emilies resor till Lappland och Gudmunds studier för en magisterexamen i naturvetenskap och geografi. 1910 utkommer *Muitalus sámiid birra* på nordsamiska med en översättning till danska, ett samarbete mellan Johan Turi och Emelie Demant med Hjalmar Lundbohm som pådrivare och finansiär. Boken väckte stor uppmärksamhet, snart var den översatt till tyska och efterhand på ett antal andra språk, men bland samerna var meningarna delade. I Norge anmäldes boken i *Verdens Gang* av Knut Hamsun, positivt som en etnografisk skildring, men med en stark underton av att skriften var ett svenskt inlägg i den hätska konflikten över renbeteslanden.

1911 gifter sig Emelie med den 12 år yngre Gudmund. Samma år inbjuds hon av Det Kongelige Danske Geografiske Selskab att som första kvinna föreläsa om sin forskning, med Johan Turi och Norges sändebud närvarande. Den senare protesterade mot framställningen som han ansåg vara anti-norsk, medan Emelie försvarede samernas rättigheter. Under följande år reser paret till Lappland i kontakt med Lundbohm och Turi. Gudmund rapporterar i *Dansk Geografisk Tidsskrift*. 1914 är hans doktorsavhandling klar, en innovations- och utbredningsstudie av arktiska skinndräkter. Emelie illustrerar, men nu är det hon som är makens assistent. Vid besöket i Sápmi 1916 hamnar paret mitt upp i den hätska debatten om samernas integration i storsamhället, föranlett av utredningen om nomadskolesystemet. Paret träffar även rasbiologen Herman Lund-

borg, som de i ett brev betecknar som en ”svagt begavet og temmelig uvidende Vigtigpeter, fanatisk og indbilsk Nationalist”. Paret besökte aldrig Lappland igen, men båda försvarade alltid samernas rättigheter och bevarade kontakterna med den egensinnige Turi, som hade svårt att hantera sin berömmelse.

Hatt fick 1919 en tjänst vid Nationalmuseets etnografiska samlingar. I nästan tjugo år arbetade han med att kartlägga Jyllands förhistoriska kulturlandskap. 1922 besökte paret de forna danska Jungfruöarna som några år tidigare sålts till USA och företog utgrävningar av förkolombiansk bosättning. Tio år senare studerades Östgrönland i liknande syfte, men med en geopolitisk biton: Den hårda geopolitiska konflikten med Norge om territoriet. En annan insats var att söka rädda delar av det danska hedlandskapet som uppodlades i en anda av inre kolonisation, varvid både biotoper och odlingsrester förstördes. ”Med traktorerne i hælene” sökte man skapa fredningar under starkt motstånd från Hedeselskapet och bönderna. 1929 fick Hatt en professur i geografi vid Köpenhamns universitet. Redan 1922 hade han tillsammans med en naturgeograf givet ut första bandet i ett fyrbandsverk, *Jorden og menneskelivet*, en global regionalgeografi som skulle bli ett standardverk i geografiundervisningen och Hatts väg in geopolitiken. 1934 fick han möjlighet att hålla populärvetenskapliga radioföredrag om geopolitik.

Kort före Tysklands invasion skriver Gudmund Hatt om geopolitik i *Berlingske Tidende*, översatt och publicerat i Sverige året därpå: ”Ordet geopolitik har först använts av den svenske statsvetenskapsmannen och geografen Rudolf Kjellén ...

[Friedrich] Ratzel är Kjelléns förutsättning ... På tyska har det skrivits alltför mycket av Ratzels efterföljare om staten som ”rumorganism”. I synnerhet bör man varna mot den uppfattningen att små stater alltid skulle representera primitiva utvecklings-skeden, stora stater mera framskridna skeden, och att det därför är de små staternas naturliga öde att bli uppslukade av de stora staterna ... Ratzels arbeten äro fria från den polemiska ballast som präglar mycket av vad geopolitikerna skriva. I Ratzels böcker är luften hög, kylig, opersonlig. Men geopolitikernas avhandlingar äro allt för ofta inlägg i den politiska kampen, och de önska inte ens vara något annat. ... Och de tyska geopolitikernas propaganda är så uppenbar och omaskerad, att den näppeligen kan vilseleda vakna läsare.” Det är en typ av propaganda som han senare skulle anklagas för att ha bedrivit.

När Tyskland trots en non-agressionspakt angrep Danmark den 9 april 1940 kapitulerade landet nästan omgående, men fick behålla inre självstyre och en koalitionsregering som uteslöt nazisterna. Styret innebar en svår balansgång mellan demokrati och underkastelse. Hatt fortsatte med sina geopolitiska föredrag, givetvis under censurernas kontroll, men efter Tysklands maktövertagande den 29 augusti 1943 upphörde han helt med sin geopolitiska verksamhet.

Lördagen den 5 maj 1945 hämtade Gudmund Hatt av dansk polis strax efter att han avslutat dagens arbete som censor i lärarexamen. Han ställdes till svars för sin

verksamhet som tysksinnad radiokomentator. Däremot förefaller det som hans akademiska undervisning varit opåverkad av hans geopolitiska bedömningar, som uppenbarligen varit tyskvänliga. Två år och en dag senare föll domen: Hatt avsatte från sin professur, men fick behålla sin lön fram till pensioneringen. Den danske Lundageografen Henrik Gutzon Larsen har i flera artiklar behandlat Hatts åsikter och handlingar under den tyska ockupationen. Enligt Larsen sökte Hatt framhålla småstatens plats i det internationella systemet, ekonomisk bärkraft och effektivitet snarare än rummets storlek, samt det danska folkets geopolitiska roll.

Under många år var Gudmund Hatt delvis även hans hustru strukna ur det offentliga Danmark. Hatt upphörde med all kulturgeografisk verksamhet, men fortsatte med sina arkeologiska skrifter. Emelie drabbades av sjukdom, hennes konst hade föga framgång och efter hennes död 1958 levde Gudmund knappt två år.

Vildfuglene är en väldokumenterad, men något svåröverskådlig berättelse, med en tonvikt på relationer, konst och poesi som inte framkommer i denna artikel. Men boken är också ett starkt vittnesbörd om två sammanflätade livsöden av rumsliga och ideologiska gränsöverskridanden i ett skandinaviskt sammanhang i tider när lojalitet och ideologi sattes på svåra prov.

Thomas Lundén

Professor emeritus i kulturgeografi vid Södertörns högskola.

E-post: thomas.ludén@sh.se

Geopolitik 13 Försök. Redaktörer Matias Hessérus & Peter Lutheresson.

Stockholm 2017: Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse ISBN 978-91-89672-97-0

Den utomlands kände och uppskattade statsvetaren Rudolf Kjellén (1864–1922) hade två huvudsakliga invändningar mot sin egen disciplin: Avsaknaden av *tiden* och *rummet* i analysen av staten. Tiden i form av statens föränderlighet, rummet som statsterritoriets innehåll och omgivning av natur, kultur och infrastruktur. Rumsdimensionen döpte han i en artikel i den geografiska tidskriften *Ymer* 1899 till *geopolitik*, en beteckning som skulle leva sitt eget liv i tid och rum med delvis prekära tolkningar och föregivna tillämpningar.

I den lilla boken *Geopolitik – 13 försök* antyder redan titeln en essäistisk framtoning. Artiklarna är resultatet av en kurs om geopolitik, deltagarnas bidrag är ojämna i fokus men genomgående välskrivna, tankeväckande och på olika sätt provocerande. Här är det unga bidragsgivare som till synes utan "peer-review" (detta hemska ord) fått ge sina bidrag. Men kan möjligen se tre typer av bidrag: Förhållandet till Kjellén, geopolitikens behandling inom IR (mellanstatliga relationer) samt geopolitikens "periferi" inom idé- och lärdoms-historien. Boken avslutas med det första temat.

I Axel Östlings *Geopolitikens begynnelse. En svensk pionjär* betecknas Kjellén som "en nedrigt underskattad vetenskapsman." Artikeln är en välavvägd översikt av Kjelléns tankvärld med dess framsynthet och inskränktheter. Egendomligt att "den enda boken om Kjellén som inte är förfat-

tad av en släkting" (Edström *et al.*¹) varken refereras till eller kritiseras.

I Ingrid Wällgrens *Kampen för tillvaron. Rudolf Kjellén och geopolitikens rötter*, ställs hans livsbana mot darwinismens inflytande och Darwins avståndstagande från vad som skulle utvecklas till socialdarwinism. Wällgren framhåller en djupt pessimistisk sida hos Kjellén som leder till hans världssyn förändras från idealism till realism. Hon behandlar även Ratzels påverkan på Kjellén. Hon har hittat ett intressant citat från 1903: "även hos staterna skall göra sig gällande en 'fitness for survival'". Hon ger även en god översikt av *Staten som livsform*. Wällgren jämför med [geografen!] Pjotr Kropotkin som liksom Kjellén förde in naturförutsättningarna i statens liv men till skillnad från Kjellén lade moraliska och förvisso politiska aspekter på detta. (Kropotkins idéer påverkade förövrigt starkt den svenske geografen Rickard Sandler, senare stats- och utrikesminister och utövare av geopolitik)².

Den andra gruppen av artiklar är uppenbarligen skrivna inom en IR-diskurs om geopolitik, med fokus på "återkomsten", som enligt David Andersson: *Henry Kissinger och geopolitiken* till stor del är den tysk-judisk-USamerikanske statsvetarens och (geo)politikernas förtjänst. En i god mening kritisk analys av Kissingers något oprecisa användning av begreppet geopolitik och realpolitik och dess utövning (även av honom själv), och utan referens till Kjellén. Kissinger dyker även upp i Henrik Dahlquists *Geopolitisk moral* som återupprättaren av geopolitiken. (Men geopolitiken har alltid funnits, det är bara på grund av nordamerikansk okun-ighet om den centraleuropeiska diskur-

sen och på grund av tysk beröringsångest inför den nazistiska geopolitiken som den inte diskuterats!). Dahlquist levererar en nyttig analys av politisk teori i förhållande till ”världsordningen”. Slutsats: ”Geopolitiken kan säkerligen fungera som en förklaringsfaktor när man undersöker staters agerande men, den får aldrig bli en måttstock för moralen.” Allt detta är rimligt, men artikeln innehåller även ett antal tveksamma, delvis felaktiga påståenden.

Även Magnus Kristianssons *Anarki, stat, ideologi. Om politikens bräckliga förankring i jorden* innehåller några lite väl tvärsäkra påståenden. Artikeln inleds med en översikt av idéhistoriska (eller snarare rättsfilosofiska) teorier om territoriets uppkomst, och tar därefter upp tre problem som uppkommer då ”geografisk plats eller kultur och politik går i clinch med varandra ...”. Artikeln är en grundlig och nyttig genomgång av dessa teorier, och med en moralfilosofisk slutsats. Men detta sker från en etatistisk fokusering, där statsterritoriernas *inre* uppsättning av folk, natur och infrastruktur inte behandlas, exempelvis gerrymandering, ursprungsfolkens rätt till självstyre gentemot en nationsbildande majoritet och minoriteternas rätt till utbrytning.

I Markus Lyckmans *Den farliga lockelsen hos begreppet geopolitik* finns några meningar som borde ha modifierats, till exempel ”geopolitiken är ... så förenklad att ... det värsta hos människan hamnar i fokus”. Lyckmans diskussion om staten som aktör baserat på erfarenhet och omsidesiga beroenden är i övrigt intressant och övertygande. Även Elsa Kugelberg utgår i artikeln *Om rätten till territoriet* från att ”Geopolitiken som strategi och verklighetsbeskrivning utgår från den starkes rätt att

kontrollera territorier. ... Ideologin, i den mån den kan betecknas som sådan, handlar om geografi.” ”Geopolitiken svarar inte på frågan hur det kan rättfärdigas att en aktör innehar, eller förvärvar, kontrollen över ett särskilt geografiskt område”. Som exempel på tveksamheter nämner hon fallet Skottland (”en nation ... av vilken en stor del skulle föredra att ... vara självständig”). En viktig definition av nationsbegreppet kommer i meningen: ”Kollektiv av människor – nationer – brukar av nationalisterna anses ha rätt till territorier”.

Martin Skoogs *Om Huntingtons civilisationsparadigm. Eller: globaliseringen som kom av sig* kunde även betitlas *en diskurs som gick snett*. Skoog diskuterar religionen som världsregional civilisationskapare och för en intressant analys av kritiken mot Huntington, hur han mer eller mindre avsiktligt missförstås. Det är ett övertygande försök till äreräddning, och slutsatsen är att frågetecknet i hans titel *The Clash of Civilizations?* egentligen är viktigare än titeln.

Kim Bergqvists *Myten om 1648. Om geopolitikens relevans och det medeltida Europa* visar att ett geopolitiskt perspektiv kan bringa förståelse för medeltidens politiska förhållanden. Freden 1648 har länge setts som start för en överstatlig ordning och internationella relationer, men geopolitiken kan modifiera t. ex korstågen som ”clash of civilizations” till något mera begripligt. I en mer humanistisk anda kåserar Anna Hultman: *I nationens famn eller, att famna nationen. Om att kroppsligt begreppsliggöra nation, stat och geografi*. ”Landområden eller natur kan användas för att spegla kroppen men leden i bilden kan också var[a] de omvända, som då

man talar om att en krigsmakt penetrerar en annans territorium.” Stater förkroppsligas i mänskliga symboler, oftast kvinnor och fienden blir ofta ett vildsint djur, den ryska björnen. Mårten Lindberg: *Dålig stämning. Om institutioner som historiens klivstenar* är en personligt hållen diskussion om vården av samhällets institutioner som en del av en hållbar utveckling. Oscar Jansson tar i *Mellan kartbild och myt. Runebergs nationalromantik* upp intressanta aspekter på Runeberg som skapare av en finländsk egenuppfattning, byggd på nederlag och armod.

Alfred Sjödin ber i *Svärdet och plögen. Några geopolitiska spår hos Vergilius* nästan om ursäkt för den svaga anknytningen till geopolitiken, men: ”Det intressanta med Vergilius verk i detta avseende hur han rör sig mellan natur och politik: politiska gränser, klimat, resurser, platsen och hemhörigheten”. Sjödin borde inte behöva försvara anknytningen till geopolitiken. För den som har läst Kjellén och Ratzel är detta den enda artikel som på ett annat än ytligt sätt tar upp innehållet i förliden av begreppet geopolitik.

I en antologi med författare från olika discipliner är det oundvikligt att vissa begrepp inte överensstämmer. Lite beklagligt är det dock att två i sammanhanget oerhört laddade ord; *nation* och *geografi*, används utan att de diskuteras i förordet eller mellan författarna. Elsa Kugelberg har alldeles rätt när hon definierar nationen som ett kollektiv av människor som vill eller lyckats bilda en (territorial-)stat, medan övriga författare använder begreppet nation som liktydigt med en stat. Detta till skillnad mot Kjellén och hela det tyskspråkiga vetenskapsområdet, som noga skiljer på nationalitet och

medborgarskap. Tyvärr får vi nog leva med denna oklarhet, men det skapar en förvirring i många interdisciplinära och interkulturella diskussioner.

Att påpeka den andra etymologin, innebörden av geografin, kan tyckas petigt, men den innehåller en viktig aspekt på geopolitiken. *Geografi* betyder jordens beskrivning, alltså en handling mot ett objekt, jordytans innehåll med dess natur, kultur och infrastruktur, det som författarna med en alltför vanlig men i grunden felsyftande betydelse kallar geografi. Redan i inledningen till boken lyckas redaktörerna att formulera frågan: ”Vilken betydelse har geografin haft för maktrelationerna både inom och mellan nationer?” En geograf skulle istället ha frågat: Vilken betydelse har rummets förutsättningar haft på maktrelationerna mellan stater och andra territoriella enheter? Skillnaden är viktig, och desutom ger en genomläsning vid handen att endast några få av författarna, främst och paradoxalt Vergiliusanalytikern, ägnat sig åt rummets innehåll som förklaringsvariabel. Geopolitiken har på något sätt blivit digital – stat mot stat, som mosaikbitar – och är dessutom ond. Det är en olycklig feltolkning. Kjelléns på Ratzel baserade definition är geopolitiken, definierat som staternas agerande med avseende på *rummets innehåll*, är amoralisk, varken i sig ond eller god. Synd att en i övrigt intressant och på måga sätt inspirerande antologi så har missat rumspekten på geopolitiken.

Noter

1. Rudolf Kjellén. *Geopolitiken och konservatismen*, red. Bert Edström, Ragnar Björk och Thomas Lundén. Stockholm: Hjalmarson & Högberg, 2014.

2. Om Kropotkin: Ruth Kinna: *Kropotkin: reviewing the classical anarchist tradition*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016. Om Sandler: Thomas Lundén: Rickard Sandler – en praktiserande geograf, *Geografiska Notiser* 2016:4,194–196.

Thomas Lundén

Professor emeritus i kulturgeografi vid Södertörns högskola.

E-post: thomas.ludén@sh.se

Crumley, C., Lennartsson, T., & Westin, A. (2018). *Issues and concepts in historical ecology : The past and future of landscapes and regions* 326 s. ISBN 978-1-108-42098-3.

Kulturmiljövård är ett kunskapsområde som ligger när geografiämnet. Vi som geografer är inte ensamma att tolka gamla brukningsmetoder och landskapsförändringar i det traditionella kulturlandskapet. Margareta Ihse är ju en väletablerad forskare inom ekologisk geografi och har ju varit en företrädare för olika typer av landskapsstudier tillsammans med andra forskare inom geografiämnet. Ett relativt nytt begrepp är historisk ekologi som är ett forskningsområde som bygger på att försöka spåra komplexa, långsiktiga relationer mellan människan, historisk markanvändning och biologisk mångfald. Kombinationen mellan kunskap från olika ämnesområden skapar nya perspektiv på historia och på sambanden mellan natur och människa. I boken *Issues and Concepts in Historical Ecology* (Carole L Crumley, Tommy Lennartsson, Anna Westin, red.) presenteras tvärvetenskapliga perspektiv på hur vi kan tolka och lära av historien, av hur människan under olika tider nyttjat naturresurser och landskap mer eller mindre uthålligt. Boken tar sin utgångspunkt möten mellan ämnesområden som tillsammans kan ge fördjupad kunskap om natur- och

samhällsförändringar, historiskt och idag. En nyckelfråga är hotet mot den biologiska mångfalden, som idag utarmas i katastrofal omfattning på grund av mänsklig verksamhet. Att se bakåt är en nödvändig del av arbetet för uthålligt bevarande och nyttjande av jordens kapital av levande organismer.

– I kulturlandskapet behöver man förstå hur människans tidigare nyttjande av naturen har skapat förutsättningar för mångfalden av arter. Det är tidigare generationers försörjning som har format den mångfald som idag är hotad. Om man exempelvis vill bevara biologisk mångfald i naturbetesmarker, behöver vi ta reda på vilka delar av den tidigare betesdriften som behöver finnas i dagens skötsel. Det görs genom att kombinera historiska källor med ekologisk kunskap om vad arterna kräver av sin livsmiljö enligt en av författarna till boken Tommy Lennartsson.

– När man jobbar med hotad biologisk mångfald måste man alltid vara medveten om historien och ställa sig frågan hur det var i naturen innan mångfalden befann sig under ett sådant hot som vi ser idag, säger Anna Westin.

Med rötter i antropologi, ekologi, paleoekologi, geografi och natur- och kulturmiljövård, ger historisk ekologi verktyg som kan bidra till förstå människans påverkan på, och beroende av naturen. Det förutsätter långsiktigt arbete och en vilja

att mötas och kunna kombinera olika kunskapsfält. *Issues and Concepts in Historical Ecology* är resultatet av en process som startade 2013, med ett tvärvetenskaplig workshop i historisk ekologi. Boken innehåller tio kapitel skrivna av 22 forskare från svenska och utländska universitet. Varje kapitel är i sig ett tvärvetenskapligt utforskande som inkluderat nya angreppssätt på olika frågor, i diskussion med hela forskningsgruppen. Målgruppen är forskare och studenter på högre nivå, men även personer som intresserar sig för människa och natur, för landskapsvård och resursnyttjande.

Carole L Crumley är professor emerita i antropologi vid University of North Carolina-Chapel Hill, och gästprofessor vid Centrum för biologisk mångfald. Hon är

en av grundarna till historisk ekologi som forskningsfält, och har under lång tid arbetat med landskapsförändringar och resursnyttjande i Bourgogne, Frankrike. Hon är även aktiv i ett globalt forskningsarbete kring förändring och komplexa system där historisk ekologi bidrar med nyckelkunskap för en hållbar framtid.

Tommy Lennartsson är docent i bevarandebiologi vid SLU och forskare vid Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

Anna Westin är docent i agrarhistoria vid SLU och forskare vid Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

Bo Magnusson
Universitetslektor i Geografi
Jönköping university
bo.magnusson@ju.se